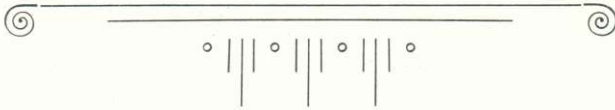

LJUBLJANSKI ZVON

Rojstvo.

Polnoč je . . . Ob pozni tej uri
se dete na svet porodi
in v čarobnem lesku vsa izba
nenadoma se zasvetli.

Črn angel, zagrnjen v tenčico,
nad postelj se sklanja lahnó,
ozira na dete in mater
mu srepo se temno oko.

Vzdrhtita mu ustni skrivnostno:
„Iz daljnih, neskončnih strani,
odkoder izhaja življenje,
priplul sem na krilih noči.“

„Vsa bitja na živem tem svetu
strahu pred menoj koprné —
jaz smrtni sem angel . . . oči mi
v ledenem sijaju goré.“

„Ne boj se me, dete, le majki
zatisnem nocoj jaz oko,
rodila te je v bolečinah
in mora umreti zato.“

„Ker dala je tebi življenje,
 naj plača z življenjem svoj greh —
 moj posel je smrt in poguba,
 a žal mi je vaju obeh . . .“

In angel zamahne s perotni,
 po izbi razlije se mrak,
 le velo, voščeno obličje
 obseva bled mesečni trak . . .

C. Golar.

Kam?

Prišla si s koraki plašnimi
 in vprašala si me, kam,
 kam v to brezkončno noč,
 v temo in v grozo sam? . . .

Dalje, dalje v temó in v noč
 in dalje v grozo vso,
 naprej s koraki predrznimi,
 naprej v planino, v goró!

Naprej do dneva svetlega,
 naprej do svetlih idej,
 do misli še neomenjenih,
 do solčnih kraljestev naprej!

To moja je pot, to moja je moč,
 to moje življenje je, glej!
 Brez potov varno zastraženih,
 brez skritih ovir, brez mej! —

Roman Romanov.

Na pragu.

Spisal Ivan Cankar.

VIII.

opolodne je dobila Metka goste. Prišla je Marica, vsa glasna in vesela, in z njo je prišel Franc. Metka ju je pozdravila spodobno in prijazno, njeno srce je bilo mirno, zato ker je bil že blizu večer.

„Ali si že zdrava, Metka? Ná, tu imaš fanta!“

Metka mu je segla v roko in mu je pogledala pazljivo v obraz. Ni ga spoznala, ves se je bil izpremenil od tiste ure, ko je ležal na mrtvaškem odru in se je ozrl nanjo skozi ozki presledek med trepalnicami. Tudi onemu ni bil več veliko podoben, ki je pisal zaljubljena pisma in ki je stal ob plotu ter gledal v nebo.

Nasmehnil se je malo, ko jo je videl pred sabo tako otroško in kmečko. Krilo je bilo preširoko, kakor da bi nosila krinolino, in preveč pisano; tu ni polja in ni takega solnca, kakor sije tam zunaj, koder hodijo k maši kmečka dekleta v veseloživi kmečki obleki. Oblike života so bile še nerazvite, koščene in neokretne; tudi obraz je bil koščen, podolgast in nezdrave, prozornoblede polti. Samo oči so bile še tiste kakor nekdanj, tiste velike oči, ki so sanjale o belih gradovih in o vozu z dvema paroma belcev in zlato vprego.

„Ti si torej, Metka! Komaj sem te spoznal; ko bi te videl na cesti, bi šel mimo in bi te še ne pozdravil!“

Izpremenil se je tudi njegov glas, ni bil tako globok ob tistih časih, bolj čist je bil in bolj mehak; zdaj je bila pač že legla nanj senca greha.

„Metka se še spominja tvojih zaljubljenih pisem in tistih večerov, ko sta stala ob plotu.“

Marica se je zasmejala naglas, Franc pa je zardel in se je obrnil v stran.

„Neumni časi so bili to!“

— Neumni se mu zde tisti časi! je pomislila Metka in žalost je obšla njeno srce, rahla bolečina, ki bi rodila rahle in lepe solze. — Torej tudi tistih časov ni bilo, zato ker jih je zatajil in izdal! —

Izgubljeni so bili tisti časi in izguba je bila zato tako velika, ker ni imela izgubiti drugega ničesar. Takrat, ko se je srce komaj

zavedalo svojega bogastva, je pričela zajemati tudi komaj zavedno, in kar je zajela, je bilo razlito zastonj.

— Morda je bil izpregovoril, ker ga je bilo sram? —

Pogledala mu je v obraz in tisto malo upanje je takoj ugasnilo. Brezčuten obraz je bil, gladek in dostojno vesel.

„Takrat smo bili otroci!“ je nadaljeval, Metki pa je bilo zoprno, da je nadaljeval. „Igrače so bile, toda lepe igrače!“

Zasmejal se je in smeh njegov je bil skoro oduren.

— Tudi jaz imam pravico do tistih časov! — je pomislila Metka in užaljena je bila. — Omazal je svoj del, pusti naj mojega pri miru! —

Zoprne so ji bile prešerne in razposajene oči Maričine; primerjala jo je s seboj in spoznala je, zakaj se zde Francu neumni tisti časi. Opazila je na njenih prsih rdečo rožo in celo nedolžna rdeča roža se ji je zastudila.

— Brez sramu je prišla k meni, z njim in z rdečo rožo na prsih.. Hotela se je morda pobahati, ker ničesar ne slutí, ubožica! —

„Metka nima še nobenega fanta! Glej, Franc, zdaj imaš priložnost; zdaj lahko nadaljujeta, kar sta začela!“

Metka je stisnila ustnice in je pogledala nejevoljno.

— Kakor da bi pljuvala, tako govori; vse umazane so njene ustnice! —

„Čemu sta prišla?“ je vprašala z izpremenjenim, strogim glasom. „Ne bodi tako čudna, Metka! Nobene besede ti človek ne sme reči! Mislila sem, da bomo veselo živeli, zdaj ko si še ti tukaj; toda prišla si kakor duh in strah je človeka tvojih oči!“

Franc je vzel klobuk, ki ga je bil položil na posteljo.

„Dobila si službo, pravijo?“ je vprašala Marica z mirnim in hladnim glasom in si je popravljala rožo na prsih.

„Ne pojdem!“

„Zakaj ne?“ se je začudila Marica.

„Zato ker ne pojdem — po drugih potih pojdem . . .“

Marica je zavzdihnila.

„Bog se te usmili! Kam pojdeš?“

„Šla bi že bila — ampak le poglej, le poglej malo tam skozi razpoko: zmerom so v sobi in preže; toda jaz jih prekanim . . .“

Franc se je nasmehnil čudno, pol v zadregi, pol pomilovalno. Marica je premišljevala; okrogle so bile njene ustnice in oči so gledale srepo izpod strnjenih obrvi.

„Kako pa se ti je godilo doma?“ je vprašala naposled počasi in tiho.

Metko je iznenadilo to vprašanje; preblizu je še bilo tisto življenje, da bi bila kdaj premišljevala, kakšno je bilo. In tudi še ni bilo določeno, koliko je bilo sanj in koliko je bilo resnice.

„Dobro se mi je godilo . . .“

Komaj je izpregovorila, se ji je stisnilo srce in nagnila je glavo.

„Godilo se mi je slabo . . .“

„O, Metka, zakaj nočeš z nama? . . . Glej, povej, Metka, kaj se ti je zgodilo!“

„Zbogom!“

„No, pa zbogom, saj prideva še kdaj!“

Franc ji je ponudil roko in je šel, Marica je nekoliko postala, nato se je poslovila tudi ona. Na pragu pa se je okrenila, njen obraz je bil rdeč in jezen, oči so bile solzne.

„Neumnica! Sram te bodi!“

Hotela je reči še nekaj, zamahnila je z roko in je zaloputnila duri.

„Neumno dekle je! Mislil sem, da bo drugačna in lepša!“

„Bolna je,“ je odgovorila Marica nejevoljno in je stopala hitro po tlaku, tako da jo je Franc komaj dohajal. Govoril je zadaj, o Metki ali o ljubezni; ona ga ni slišala . . .

„Legla bom, mislili bodo morda, da sem bolna, in me bodo pustili pri miru . . .“

Metka je legla poloblečena na posteljo; roke je sklenila pod glavo, široko odprte oči so strmele v strop . . .

Šel je in je vzel s seboj še tisti mali svetli žarek, ki se je bil izgubil v temo.

Resnično, sram ga je bilo. Tudi on se je domislil, da je bil zajemal iz srca zavržene, od rojstva zaznamenovane. Bog z njim!

Le on sam, on sam, visoki, lepi mož, ni videl znamenja na čelu, in če bi ga videl, bi položil nanj toplo, usmiljeno roko.

Takrat je sijalo solnce, zasijalo je v veliko in brezupno temo. Šla je po stezi, preko pisanega polja, in zelo žalostno je bilo njeno srce. In prišel ji je naproti, postal je in se je nasmehnil, ni se zmenil za ljudi.

„Kako ti je ime?“

„Metka!“

„Kadar odrasteš, Metka, pridem pote in te vzamem za ženo!“

Pogladil jo je po laseh, prvi človek, ki jo je pogledal s prijaznim pogledom in ki se je dotaknil z ljubeznivo roko.

Gledala je za njim, ki je šel po stezi preko polja, preko travnika, po hribu navkreber v smrekov gozd . . .

To niso bile sanje, pregloboko v srcu je bil spomin.

Tudi zategadelj niso bile sanje, ker je je čakal, mislil nanjo neprestano — mislil nate, Metka, iz lepih sanj porojena, pogubljenja sredi lepih sanj! . . . Čakal je in je opominjal, ker so tako počasi tekli dolgi dnevi . . .

Zavedela se je Metka svojega bogastva in nič se ni bala, da bi stopila predenj siromašna, nevredna. Toliko ljudi je hodilo mimo in nihče ni videl njenega bogastva, nihče je ni poprosil miloščine ki bi jo sipala lahko z obema rokama. Strahoma je ponudila včasih sama ponižen dar, toda zavrnila ga je osorna roka, tako uboga in, vendar bahata v svojem uboštvu. Zmerom več je bilo nakopičenega bogastva, vse prostore je napolnilo, do vrha so bile polne kleti in kašče, ali nihče ni vprašal po njem. Prišel je on in vesela je bila, da je prihranila toliko za njega. Očistil jo bo greha in vseh nelepih misli, ona pa ga bo obdarila s toliko ljubeznijo, da bo najbogatejši človek na svetu, vse bolj bogat nego tisti siromak, ki ima bele gradove in dvoje parov belcev in zlato vprego . . .

Kaj ne prihaja že?

Prislonjene so bile duri in so se odprle.

Ej, žival!

Stal je na pragu, kozarec v roki, oduren nasmeh na mokrih ustnicah.

„Ali bi vina, Metka?“

„Ne!“

„Malo pokusi, Metka!“

Ozrl se je v sobo, nato je prislonil duri in je stopil v izbo.

„Nič se me nikar ne boj, ne bom ti storil hudega!“

Bil je že ob postelji; Metka je vstala in se mu je umikala.

„Veš, Metka, malo me imej rada, nisem hudoben človek, prestar sem že! Toda rad imam take obrazke, rad imam tebe, ker si šele . . . ker stojiš šele na pragu . . . he, he . . .“

Ostuden je bil njegov smeh; iz oči so mu tekale solze, tresla se mu je roka, ki je držala kozarec. Prišel je v kot, stal je tik pred njo; Metka je vzela kozarec in je omočila ustnice, nato si jih je obrisala s predpasnikom.

„Pij, Metka, izpij!“

Čutila je v lica sapo iz njegovih ust, stisnila se je k zidu, da bi se mu umeknila. Vino se ji je razlilo po prsah in po roki, kozarec je padel na tla . . . Umaknil se je, da je šla mimo njega, pobral je kozarec in se je vrnil z opreznimi koraki proti durim.

„Ne bodi neumna, ne kriči!“

Metka ni vedela, da je bila vzkriknila in udarila s kozarcem po roki, ki jo je prijemala za ramo, da bi jo privila bliže . . .

Duri so bile prislonjene kakor prej, zunaj so se glasili koraki, govorili so mirni glasovi.

Slonela je ob postelji in je dihala težko.

„Pozno je že, čas bo skoro! . . .“

Večerjali so kavo; Metka je popila hitro, kruha ni okusila. Gledala je skozi okno — solnca ni bilo več; ali se je mračilo, ali so prepregli oblaki nebo. Šel je mimo okna človek in se je držal za klobuk; pihal je veter, najbrž je pihal od juga in je pripodil velike sive oblake.

Kaj se je bližala že jesen? Včeraj še je bila pomlad, včeraj še je sijalo solnce, je cvetlo drevje.

Pozno je že, Metka, resnično se že bliža jesen!

Če misliš na pot, ljubezni iskat, napravi se hitro! Ljubezen je daleč, zgodilo se je marsikom, da je ni našel, ko je je iskal vse pusto življenje. Prišel je na prag templja božjega in je omahnil na pragu in je poginil žalostno. Požuri se, Metka!

„Čas je, mislim; mislim, da je blizu tista noč . . .“

Gledala je skozi okno in je čakala, da bi se prikazal, da bi ji namignil in da bi mu odgovorila s prijaznim smehljajem. Ni ga bilo in skoro mu je zamerila. Čakal je pač tam . . . tam na poti . . . tam kraj mesta . . . tam na stezi, ki vodi preko pisanega polja, preko travnika, po holmu navkreber v smrekov gozd! . . .

„Napravi se spat!“

Metka je vstala in v tistem trenutku ji je bilo zelo čudno pri srcu, težko in veselo obenem; sama je čutila, kako ji je trepetalo telo.

Prišel je tisti čas, le še malo ur, Metka, le še kratek večer! Ali si dobro vse pripravila? Ali imaš ključ? Ključ visi za durmi! Ali si že poskušala, kako bi odprla duri, prav narahlo, tako da bi nič ne zaškripalo? Teta vidi tudi v spanju, poskusi zdaj! In, Metka, ali je dobro pripravljeno tvoje srce? Ali si bila pri izpovedi in pri svetem obhajilu?

Šla je in je odprla duri v vežo. Odkrivala je oprezno, tako da niso prav nič zaškripale.

„Kam, Metka?“

Stopila je v vežo, v veži pa je bil že prezgodnji mrak. Tudi ulica je bila že temna, oblaki so bili na nebu. Poskusila je, kako bi odprla in zaprla vrata brez šuma, in tudi to se je izvršilo popol-

noma gladko. Telo je trepetalo od vesele razburjenosti, roka pa je bila čisto mirna in nikoli niso stopale noge tako nalahko in okretno kakor ob tisti uri.

„Kod si hodila?“

„Pogledat sem šla oblake, deževalo bo!“ je odgovorila Metka s skoro prešernim glasom in rada bi se bila naglas zasmejala.

„Spat!“

Prižgala je svečo in se je napotila v izbo.

Predno se je razpravila, je pokleknila k postelji in je molila. Ni bilo v izbi ne svete podobe, ne razpela, samo molek je visel nad ognjiščem, ali tisti molek je bil oskrunjen, zato ker so se ga dotikale nečiste roke. Tako je molila brez molka in brez svete podobe in brez razpela; postavila je zatorej v svojem srcu ponižen oltar in je prižgala na njem sveče na čast Kristusu križanemu in Materi božji sedmih žalosti in sveti Marjeti, svoji patroni, ki je bil oni dan njen god.

Dolga je pot, Metka, izkusil sem jo, pripravi dobro svoje srce!

Naslonila je čelo ob rob postelje in solze so tekle na tla.

„Usmili se, Bog, mene grešnice, usmili se, žalostna Mati božja!“

Tla so bila mrzla in izpreletelo jo je po životu; sladak je bil tisti mraz, želela si je, da bi klečala na ostrem, mrzlem kamenu in da bi krvavela kolena, Kristusu na čast in Materi božji.

Molila je, miru pa ni bilo v njeno srce; kakor oblaki po nebu so se podile misli.

Daj, Metka, da ti ne omaga srce v poslednji uri, da te ne zmoti hudobni duh in te ne zapelje na krivo pot! Zakaj mnogo poti je na svetu, križem se križajo ulice . . .

Z nemirnim srcem, potrta in žalostna je legla v posteljo; mrzla je bila postelja kakor grob.

Sklenila je roke na prsih in je mislila: „Še molek mi ovijejo okoli prstov in potem zabijejo pokrov... Tebi izročam svojo dušo...“

Zatisnila je oči, ali vzdramila se je nenadoma. Sveča ni gorela več, velika črna senca se je premikala ob postelji. Pridržala je sapo, zastalo je tudi srce.

Nekdo je odgrnil siloma odejo, začutila je na rokah, na prsih, na nogah težke roke, ki so iskale njenega telesa in so ga slačile.

Naravnost iz srca se je izvil glas, podoben kriku noči, ki ga začuje človek nenadoma sredi puste ravnine, tako da se mu zžeže lasje in mu kri oledeni . . .

Črna senca se je zazibala pred posteljo in tiho je bilo v izbi.

(Konec prih.)

Moravske slike.

Spisal Podlimbarski.

3. Z manevrov na Slovaškem.

leta 1902. je doletela Moravsko Slovaško čast, da je bila deležna velikih vojaških manevrov. Cela divizija, podkrepljena z močnimi oddelki rezervistov, se je takrat valila po pokrajini, ki se razteza od Bečve proti jugu do tja, kjer stopa Morava na dolenjeavstrijska tla. Da bi bil teren za skrivanje in opazovanje sovražnika ugodnejši, razvijanje vojaških sil mnogovrstnejše in vaje bolj poučne za poveljnike, se je izprva držala onih karpatskih pobočij, ki se zložno, skoraj neznatno prelivajo v ravnino ob reki Moravi. Iz Lipnika in Hranic je udarila na Zagorsko, napet kraj — hribovje se skoraj še ne more imenovati — ki ves preprežen z njivami vzporedno s Hostinom sega v Hano. Ko je tam izkoristila v svoje krvave namene vse terenske ugodnosti in neugodnosti, se je razdelila, sama sebi sovražna, v dve stranki, v severno in južno, pa je drla severna za južno čez hostinske hribe v dolino do Zlina, in ko je preiskala vse dolinice, porobke in koticke nizkega predgorja Belih Karpatov, je posetila, v majhnih praskah neprestano vojujoč, Ogrsko Gradišče in Velegrad, dokler se ni naposled ustavila v moravskoslovaški vasi Znorovu, kjer se je sklenil dne 10. septembra med obema strankama časten mir na podlagi običajnega statusa quo ante. Divizija bi se bila borila sama s seboj še dalje, da ni potrebovala počitka za bodoče važnejše vaje in borbe, ker namenjena je bila, da se na meji Ogrske zlije v severno armado in sodeluje na zapadnem Ogrskem pri vse obsegajočih in vse zaključujočih velikih manevrih, ki se imenujejo na naši strani cesarski, na ogrski pa kraljevski, ker se jih udeleži sam cesar in kralj.

Tudi jaz sem se nahajal v diviziji. Same čedne vasi so nas sprejele na prenočišče. Na Zagorskem sem dvakrat nočil, v Sobjehlebu in v Biškovicah. Na manevrih je človek tako truden, da se mu včasih ne ljubi po bolje si ogledati kraja. Pozno popoldne pride v vas, čaka kosila, ki je navadno zvečer z večerjo vred, potem pa spet na slamnato postelj. In apatičnemu človeku se vtiski le slabo zarinejo v zavest in malo zanimivega ve povedati iz trudnih časov. V Sobjehlebu sem spal „na diljah“, menda na deklini postelji. Nad

posteljo je bilo k tramu prilepljeno lastovičje gnezdo, polno mlade zalege. Lastovica ob koncu poletja vdrugeč vali. Starka se je menda zbala neznankega gosta ter pobegnila, zapustivši svoj zarod nemili usodi in moji oskrbi, ker jedva sem dobro legel in zapalil smodko, da bi pregnal vonj zatohlega prostora, kar pade iz gnezda name mlad, nezrel ptiček. Kaj početi? Oprezno sem zgrabil napol golo živalco in jo spravil nazaj v njeno ležišče. Spal sem potem nemirno, ker dolgo se mi je sanjalo, da onemogli ptiči padajo name, a jaz se vijem in ogibam, da bi jim ne strl mladega življenja, in s trdom se vzpenjam ter jih devljem nazaj v gnezdo. V Biškovicah sem bil nastanjen s tremi tovariši v šolski sobi. Šolske klopi smo porinili v kot, nastlali slame, vljudni učitelj nam je dal prinesiti čiste posteljne oprave, pa mirnega počitka tudi tukaj ni bilo. V drugem kotu iste sobe so nam nastanili vojni telefon, pri katerem sta sedela dva vojaka železniškega in telegrafskega polka. Do polnoči sem vedno slišal, kako sta govorila v telefonsko napravo, in ob treh zjutraj me je zopet zbudil njih „haló!“ Tudi v hanaških Martinicah sem imel slabo ležišče. Naposled smo dospeli v Zlin, kjer smo počivali dva dni, v nedeljo in na dan Male Gospojnice, ki je bil na ponedeljek. Tu sem se dobro odpočil in v čilem telesu je oživelo zanimanje za svet, ki me je obdajal. Zlin je mesto črevljarjev, skoraj v vsaki hiši se zbijajo črevlji v vseh mogočih oblikah. Tudi tovarna je tu za obutel, ki se prodaja daleč na okoli in mnogo na Dunaj. Mesto ima večinoma majhne hišice. Izmed večjih poslopij je omeniti grad z velikim senčnatim parkom, založno in šolo, ki je dvonadstropna palača in ima pred vhodom prav lep vrt, ki je že majhnemu parku podoben in gotovo budi krasočut v mladini.

Jako bujno življenje se je razvilo v mestu. Štiri tisoč uniformiranih ljudi se je pomešalo s tremi tisoč domačini in oba dni so se pisana krdela valila po zlinskih ulicah in po velikem namestju. Pravo slikovitost pa so prinesli v mesto mnogi romarji in romarice, ki so oba dni šli na božjo pot na Hostin in na Štípo ali pa že nazaj. Bili so sami moravski Slovaki. Procesijo za procesijo jih je prišlo na namestje. Z banderi so prišli in s križi, nekateri z bučno godbo, vsi pa glasno prepevajoč. Na namestju stojita na visokem podstavku dva kamenita kipa; eden predstavlja sv. Florijana, in pred tistim so se ustavljale procesije; že od daleč so banderonosci pozdravljaje mahali z banderi proti kipu, križi so se klanjali, godba je zabučala svoje pozdrave in vsi romarski obrazi so se strme zazrli v sv. Florijana. Pred kipom so padale procesije na kolena

ter zapele. Čudil sem se tej vdani pobožnosti. Ali je to še mogoče v dvajsetem stoletju tako blizu husitstva in ob meji velike prosvete? Romarji so se razporežili sredi namestja okrog vodnjaka ali pa pred gostilnami. Nekateri moški so šli v gostilno, ženske so ostale zunaj. Sedeč na zemlji ali sloneč ob zidu, so gledale skraja dosti apatično in boječe na mimo vrveči svet, ko smo jih pa ogovorili, so postale smelo zgovorne in dovtipne; odvezavale so svoje velike cule, pa so začele uživati, kar so prinesle s seboj, in razkazovati podobice, ki jih neso domov. Bile so same postarne ženske, pa v takšnih slikovitih nošah, da je imela vsaka gruča okrog sebe vse polno vojaških gledalcev, častnikov in moštva. Zelo so me zanimali ti romarji in stal sem pri njih kakor pri starih znancih. Podobno oblečeni ljudje bivajo od reke Morave pa daleč tja čez Vah notri do Hernada in še dalje, vse en narod in ena noša, s krajevnimi razlikami. Moški nosijo ozke in majhne klobučke, okrašene naokoli z umetnim cvetjem, iz katerega pri fantih visoko moli petelinje pero, brezrokavne jopiče, ki so spredaj in zadaj bogato prešiti, bele širokorokavne srajce, v katere so vtikane najpestrejše arabeske, višnjeve in črne, oni iz breclavske okolice pa rdeče tesne hlače, ki so kakor pri ogrskih vojaki okrašene z všitimi ali pa prišitimi arabeskami, visoke škornje, katerih golenice imajo včasih na vrhu višnjev obrobek z velikim suknenim gumbom, podobnim „roži“ na vojaški čaki. V nekaterih krajih nosijo fine, ozke predpasnike, ki segajo skoraj do tal. Človek se teh čilih, živih in veselih postav ne more nagledati. Kaj pa šele ženske! Poprosil sem najzgovornejšo romarico, naj mi pokaže, kako si zloži rožasto ruto tako okusno na glavo. Pokazala mi je to umetnost, pa tako hitro, da nisem zapomnil, kako se zloži ruta „na babko“, namreč kako se ovije in zaveže okrog glave, ki je postala podobna velikemu razščeperjenemu metulju. Videl sem pa v krdelu tudi na drugačen način pritrjene rute: v podobi vetrnic miniaturnega mlina na veter ali pa turškega turbana. Druga ženska obleka je navadno živih boj; pa tudi v temno obleko se v nekaterih krajih oblačijo, drugod v belo, ali vselej je po slovaških vaseh kraj naroden.

Iz Zlina smo se pomikali proti Ogrskemu Gradišču, središču Moravske Slovaške. Nastanjen sem bil v Starem mestu, veliki vasi ob Moravi, ki loči vas od Gradišča. Kraj je bogat, a podjetni Žid tu obilo žanje. Pravijo, da je na tem mestu stal nekdanji Velegrad, stolica Mojmirovcev, ter se razprostiral do uro oddaljene sedanje velegrajske vasi in božje poti. Tu je že v hišah izraženo veselje Slovakov do

pestrosti: med belimi in opisanimi je mnogo rdečkastih, višnjev-kastih, rumenkastih in zelenkastih, kakor smo imeli pri nas doma raznobojne ulje v čebelnjaku. Ako stojite na tržni dan na glavnem trgu Ogrskega Gradišča, se ziblje okrog vas sama pisana Slovaščina, iz katere gleda Žid kakor „snet iz cvetočega maka“ — tako mi je govoril pisar staromeške občine.

Naposled je prišel dan, ko so se končale vaje v diviziji, dan našega odhoda v Znorov, kamor sem se moral odpraviti zaradi najnujnih opravkov na vse zгодaj z vozom. Krasno sem se vozil čez široka polja mimo dolgih požetih njiv, preko močvirnatih travnikov in gosto obraslih lok, za katerimi se je včasih zableščala s prvimi solnčnimi žarki polita Morava. Tuintam je ležal na polju ogromen kup slame, lepo zložen in ograbljen, znamenje, da so tam pred kratkim mlatili žito. Na dveh krajih sem videl velikansko grmado snopja in na njej in okrog nje vse polno belo oblečenih ljudi, ki so mrgoleli kakor mravlje na mravljišču. Nekateri so podajali snope z vrha grmade niže stoječim in najnižji v vrsti so jih devali v puhteči in hreščeči mlatilni stroj, drugi so imeli opravka pri stroju, pazeč na njegovo delovanje, in zopet drugi so spravljali omlačeno slamo izpod stroja in jo kopicili v drugo grmado. Zelo živahno je pri takšni mlačvi; nihče ne opravlja težkega dela, zato pa delavci žubore in pojo kakor ptiči od jutra do mraka. Moj voznik je zbor takšnih mlatičev, ki so mrgoleli ob grmadi kraj ceste, veselo pozdravil ter jim zabrusil robot dovtip. Glasno so mu odzdravili, posmejali se, a precej je ženska pesem udušila smeh. Rad bi bil poslušal pesem, pa konji so dirjali z menoj po gladki cesti in mehki glasovi so se bolj in bolj izgubljali v daljavi. Z druge strani sem zaslišal neko cingljanje, bimbljanje in rožljanje. Mislil sem, da pri kakšni cerkvi tako močno pozvanjajo, tako se je razlegalo čez loke; ko pa je moj voznik zavil na ovinek, sem izprevidel, da parni plug sredi širokega polja tako rožlja, namreč dve ogromni mašini s plugom v sredi. Velik stroj, ki je last grofa Chorinskega, veleposestnika v teh krajih, je veljal, če je moj voznik prav vedel, 80.000 kron. Vsekakor je ta stroj neka posebnost, sicer bi Slovaki ne govorili o njegovi ceni.

(Dalje prih.)

Nove pesmi.

Resignacija . . .

Utihnili so sovražni vetrovi
in v duši mi vstaja najlepši dan,
prelepa se mavrica slika na nebu,
kraseč mi življenja večerno stran. —

O mavrica zala, srce tolažeča,
zakaj se tak pozno pojavila si?
Zakaj mi tak pozno, pokoj roseča,
vse skrite bolesi ozdravila si?

Jaz hodim za zarjo, v daljavi blestečo,
za cilji jaz hodim prejasnimi . . .
In kadar jo srečam — življenja srečo,
o mavrica jasna — ne vgasni mi!

Ne vgasni mi, o sedmerobojna!
Večera ti zlatožarnega
znanilka mi bodi, da duša pokojna
mi bo sred življenja viharnega!

Božanstvo.

V svetlobi nebeških zvezd
sem videla tvoje oko . . .
oko, ki z enim pogledom
poljublja nebo in zemljó!

In v pesmi večernih pevcev
bil sveti tvoj glas je djan —
iz morja skrivnostnega šuma
prihajal si ti na dan!

In v cvetih in v sapah pomladnih
 je plaval tvoj sveti dih . . .
 ti bil si stražnik pokoja
 vrh grobov pozabljenih. —

In v sveti naravi povsodi
 oko mi je našlo tvoj sled,
 a jezik imenu ni tvojemu
 zmogel primernih besed:

Ti misel vesoljstva . . . Ti moč
 neskončna si vseh moči!
 Pogled miru in ljubezni! —
 Tak duha — duša časti!

Poetom.

Vi pesniki, vi heretiki,
 vi kritiki, vi estetiki,
 da bi vam Bog dal zdravja!

Kdor več ne veruje v višnje moči,
 naj se zaljubi v lepe oči
 in v njih naj Boga proslavlja!

In Bog, ki nam dal je cvet in klas,
 ki strunam navdahnil je sladek glas
 in duhu dal je peroti,

ta Bog v ljubečih očeh je skrit,
 neskončno blažilen njegov je svit:
 Luč večna — v življenja temoti!

Sonji.

(V opatijskem parku.)

Skozi zelene gaje
šel je pomladni dih,
pa je poljubljal palme,
mirte, ciprese, agaje
sladki pomladni dih!

Šla sem po pisani poti
sredi pomladnih dni,
pa mi prihaja naproti
deva vilinske postave,
dekle nebeških oči . . .

Morda pomlad nebeška
hodi po zemskih tleh? —
Ne! To je hoja človeška,
znana mi ta govorica,
znan mi teh usten nasmeh!

Oči te so se napile
krasote nebeških zvezd . . .
Noge te niso hodile
nikoli po bridkih potih,
nikoli trnjevih cest!

Usten presladka beseda
meni sorodno zvení . . .
To je slovanska beseda!
V blagem srcu pretaka
žlahtna se ruska krí!

M. P. Nataša.

Njena zvezda.

Slika. Spisal Ivo Trošt.

1.

Dragi! Čas je torej, da se odločim, da se odločiš. Težak je bil boj, nevesela je zmaga. — Ne prestraši se, da pišem tako hladno brez vseh bobnečih fraz in dolgoveznega uvoda; to bi nama prav nič ne olajšalo ločitve. Grozna beseda, ne? Ločiti se morava za vselej, tako je dognano, tako menda pisano v zvezdah. A ne misli, da so bili tukaj vnanji vplivi, ki so zadušili blesteči polet moje ljubezni, ne: sama sem se odločila. Nisem se bala, kaj poreče mama, kako se mi bodo hihitale sestre, ko jim razodenem svojo najslajšo skrivnost in ž njo tudi sklep, ki mu moram ostati zvesta, ako hočem biti zvesta lastnemu življenju.

Gotovo se vprašuješ, dragi, češ: kje neki zajema moja Ema toliko moralne moči? Ne čudi se! Tudi to popolnoma sama iz sebe — iz svojega junaškega ženskega srca, ki se ne boji do zadnjega utripljaja — kljubovati usodi.

Jezila se je mama — tudi to sem morala okusiti njena ljubljenska; zasmehovale so me sestre in me kazale v sramoto drugim: takih-le „devičarskih prednic“ je premnogo dandanes; tudi naša rodbina ne more biti brez nje.

Jeza in zasmeh pa sta se razvila v pravi vihar šele potem, ko sem jim odločno razodela odločni sklep, ki završuje ta list in ki je nagrobni kamen moji ljubezni.

Ni mi je žal, verjemi, in mi je ne bo do smrti. Ta mi bo vedno cvetoči vrtec cvetja in vonjav, kamor bom hodila po krepilo in tešilo v kljubovalnem boju.

Na novi maši tvojega pobratima je vzknila najina sreča. V srce si se mi smilil, dobro veš, in s teboj sem želela najiskrenejše: prost, prost, zopet prost!

Niti pozneje me ni nikdar plašila tvoja negotova bodočnost, ko sem verjela tvojim besedam neminljive zvestobe in čitala zlasti o počitnicah v listih neštetokrat se ponavljajoče iste sladke obljube, dasi sem vedela, kako silno daleč je izpolnitev obljub, zagotovljena sreča. Daleč, daleč za obzorjem se je nemirno utrinjala zvezda moje in tvoje sreče, a nad gorami se je blestel up: živeti je možno tudi v skromnosti.

Ni me posebno plašila vihravost tvojega temperamenta, ki bi si ž njim utegnil le predolgo izbirati bodoči stan in biti slednjič tudi v izbranem nezadovoljen; vselej pa me je nemilo dirnila zavest, da jaz nisem tvoja prva — tvoja edina izvoljenka. Seveda nisi tega kriv ti, kakor nisem jaz. Znano mi je, s kakimi silami so te spravili za one zidove in pod črno sutano. Ali tedaj, prav na novi maši, ko si me ganil do solz vsled izgubljene prostosti, nisem pomislila, da nisi več prost — v svojem srcu. Ti si tedaj že imel svojo izvoljenko, a jaz nisem imela toliko razboritosti, da bi se bila mogla tega domisliti.

Ta tvoja izvoljenka je bila — po kakršnih neprilikah in zaprekah koli — sancta romana ecclesia. Zaradi mene bi se bil rad oprostil tesnih objemov svoje prve ljubice.

Ali se to ne godi povsod, kjer bijejo gorka človeška srca?

Vsled tega mora biti tudi zaključek moje odločitve tak, kakršnega si moraš misliti — seveda: misliti objektivno, kar ti sedaj ni mogoče. Pozneje mi gotovo pritrdiš: ali je mogoče, da bi se nikdar pozneje ne kesal, da si ostavil svojo prvo izvoljenko, pretrgal vezi z lastno rodbino ter šel v svet brez potrebne dotike s svetom zaradi mene? Dragi! Sama čutim, da je preslabo moje srce za toliko in takšno zadostilo: ne mogla bi ti nadomestiti prve ljubice in ž njo vsega, kar ti je bilo dotlej najdražje. Ne dvomim o neodoljivi moči srečne ljubezni — prav zato takšen sklep; vprašam te le: katero izmed deklet na svetu bi si upalo kaj takega samo obljubiti resno in s preudarkom? Od obljube do prevare ni daleč. Ali hočeš, da te vedoma vara moje srce? Tega ni znala tvoja Ema nikdar.

Ne misli pa, da vsled tega obžalujem s teboj dožite ure, krasne trenutke najinih tajnih sestankov — jasnih dni moje sreče. Vsi so mi predragi znanci, kakor tvoje ljubezni dehteči šopki in pisana darilca. Kako težko sem se ločila od njih, a morala sem se zaradi tebe, da bi ti ne bili v spotiko, ko bi jih slučajno zazrlo škodolželjno oko: objel jih je ogenj in pogoltnil v pozabljivost. Saj spominov ne more uničiti plamen in moje svečane obljube „ne moč zemlje, ne moč neba in ne pekla ognjena sila“: kar sem ti obljubila, to mi ostane sveto, kakor so mi svete vezi, ki me spajajo z mamom in rodbino. Moje življenje bo poslej posvečeno samo spominu na minulo srečo in ničemu drugemu več — to ti obetam sveto. Ti, Ivan, pa pojdi pred žrtvenik Gospodov in služi mu zvesto z vsem srcem, zvesteje, nego bi bil meni. Ne zahtevam, da me

zabiš; to bi bilo neusmiljeno in nemogoče. Tudi ne zahtevam, da se spominjaš srca, ki je bilo samo toliko iskreno, da si ni upalo obetati negotove sreče. Če se kdaj srečava v življenju, pojdiva drug mimo drugega, kakor bi se bila že kdaj videla ali pa še nikoli. To naj tebi ne teži vesti pred oltarjem, ne meni pred svetom.

Ti si me ljubil resnično in iskreno, jaz tebe srčno in goreče. Najin poljub ob slovesu pa bodi znak, da si vsled tega upava tudi nekaj pretrpeti: dokaz tega — molk o vsem, molk kakor v grobu, molk, ki se začni takoj po prejemu tega lista, kakor ga začnem jaz sedajle o vsem, kar je bilo med nama. Z Bogom!

V Lj . . .

E. J.

2.

Nekoliko dni pozneje je prejel bogoslovec Ivan višje redove. Na to zmago je bila učiteljica Ema v K. zelo ponosna.

Zvezda njene sreče se je dvigala na obzorje, dvigala više, više . . . Ema je mislila pa, da te zvezde ni več.

Rojena in vzgojena v čislani meščanski rodbini, se je le iztežka privadila življenju na deželi. Kadar je mogla, je hitela domov v naročje ljubi mamici. In kaj je bilo lepše nego veselje, ko so se odrasle hčerke — med njimi štiri učiteljice — in brat Ivan doma prav otroško radovali s smehljajočo se mamico, zahtevajoč od nje slaščic, igrač in daril. Mamica jim je dala vsega, se veselila ž njimi in vedno zatrjevala, da ima vse prav, prav rada; le kadar sta bili z Emo sami, ji je dejala, da ima njo najrajša, ker ji je bivši krasotici deželnega in stolnega mesta baje od vseh še najbolj podobna.

Tudi sestram je bila mala, živahna in dobrosrčna Ema vedno ljuba in mila. Njena otroška vdanost vsakemu srcu, ki se je odprlo njej, in vsled tega skoro prezaupna odkritosrčnost sta jo morali prikupiti vsakomur.

Toda ti časi so minili prekmalu.

Sestre so se začele močiti: najstarejša, najmlajša pa srednja in za njo največja in vsako je Ema pogledala zaupno s temno-rjavimi očmi kakor nedolžna srnica ter dejala, dočim so ji oči zalivale solze: „In zdaj še ti, še ti?“

„Ali meniš, da se ti ne boš?“

„Jaz — nikoli!“

Verjele ji niso in si med seboj namigavale, da čaka nekega namišljenega „barona“; Ema je pa mislila samo na svojo obljubo, svoje spomine, ki jim mora ostati zvesta, in pa včasih tudi še na

nekoga, ki tam daleč po svetu daruje nekrvavo daritev sleherni dan ter hira, hira tudi sleherni dan . . . Mimogrede ga je videla nekolikokrat v Ljubljani. Ni je opazil, a njej se je zdelo, da se je vdal, kakor se je vdala ona sama; to ji je bilo zadosti. Nikogar ni niti povpraševala več, kje slušbuje mož, ki se ni motila o njem. In ob tej misli so se ji ponosno dvigale prsi, češ: nisem ga ljubila zastonj — junaka.

A minili so tudi ti časi prehitro, skoro hipno; zvezda njene sreče se je pomikala vztrajno naprej: Ema je mislila, da se je utrnila.

Emi je umrla mati.

To je bil udarec, ki je čutila, da ga ne preživi nikoli. Izjokala je menda prav vse solze za milo pokojnico, zakaj sestre so se zvijale v plaču in žalosti ob grobu, ko je stala Ema s suhimi trepalnicami poleg njih in potrpežljivo gledala, kako se usiplje sveža prst na mamičino krsto . . . Tedaj je omedlela in odnesli so jo na voz najbližjemu izvoščiku.

A neizprosna služba je zahtevala svoj davek, kakor ga terja od vsakega človeka, ki se posveti učiteljskemu stanu: živi, skrbi za druge, a zabi lastno bol, lastne potrebe. Poleg službe zabi, da si — človek. In to ni vselej mogoče.

Ema je morala še tisti večer na svoje učno mesto, da vzame v roko knjigo pa dnevnik za šolske priprave ter se s svinčnikom v roki pripravi za pouk naslednji dan. Še so ji mrgoleli pred očmi prizori z doma, tužne slike ob mrtvaškem odru in ob slovesu od ljube mamice, ko je morala Ema podavati otrokom vsebino pesmi

„Sem deklica mlada vesela,
sem pravo slovensko dekle“.

Pesmico samo je morala metodično obravnati in potem tudi zapeti. Nevajena se uklanjati, tudi sedaj ni prosila, da bi smela zamenjati pevsko uro z resnejšim predmetom; v srcu ji je pa vzklikla bridka zavest, da je sužnja svojega stanu.

Hitel je čas tudi mimo teh spominov in zabilisal sledi za njimi.

Njen brat je napravil notarski izpit, nastopil novo službo in se oženil. Na svatbi so se zbrali vsi otroci nekdanj veleugledne rodbine bivšega trgovca J. Lep je bil sestanek, lep morda zato, ker so vedeli vsi, da je najbrž tudi poslednji. Slutili so vzvišenost teh nepozabnih trenutkov, slutili, da bo toliko težje slovo, kolikor radostnejše je bilo svidenje.

Budili so mladostne spomine na drage starše, na brezskrbna leta, ki jih ni več. Pogovor se je sukal na svatbi tudi še o marsičem.

„Ti, Ema,“ začne najstarejša sestra, „v Tisovcu je razpisano učno mesto.“

„Naj bo, kaj zato?“

„Ali ne boš prosila?“

„Čemu?“

„Ker je — ker je tam on — Ivan.“

„Lepo te prosim —“ stavka ni mogla končati: užaljena je povesila oči, izpod trepalnic so se že zasvetile solze: „Ti me ne poznaš, Fina?“ ji očita na tihem.

Sestri je bilo žal, da je na ta način odstrla zaveso v svetišče njenega srca, vendar je nadaljevala pogovor, želeč govoriti z Emo o tem resno besedo: „Seveda te poznam, dušica! Želim te pa poznati dodobra.“

„Kako? Kaj?“

Vesolja hrum je vršel po svatbenem prostoru, a sestri ga nista čuli. Tudi ju niso motili nepozvani poslušalci v zaupnem pogovoru. V sosednji dvorani se je namreč začel nepričakovano ples. Nemoteni sta ostali za gardino ob oknu. Fina je razlagala sestri resnost življenja, ki ni, da bi ga zavrgli za kako mladostno zmoto. Dokazuje je podkrepnjala z dokazi iz lastnega življenja, ki je kazalo pred poroko precej znakov svobodomiselnosti in veselja do proslavljene svobode. Pozneje se je razkadilo vse to, kakor se razkade jutranje megle pred veličastnim solncem, ki se da primerjati življenju prave matere, življenju matere v družini. „O, življenje, moja Emica, ti ne verjameš, kako je lepo, zlasti dokler je človek mlad in ga zna obračati vsaj nekoliko po svoji volji. Daj, Emica, zapodi vse pomisleke k vragu! Dovolj naj bo pokore! Pograbi polno čašo življenja, ki se ti ponuja tako vabljivo, nesi jo k ustom, nastavi, dušica, in požiraj, pij, uživaj v polnih požirkih in ne boj se, da ti ga nestane! Tedaj ne boš mogla uživati več.“

„Mlada si in lepa, vsa polna življenja. Ali ni škoda, da taka-le cvetka cvete zastonj med samotnim, pustim trnjem? Ali naj ti minejo te urice popolnoma brez užitka, brez sladkosti? Brr! Preneumno! Tudi jaz sem bila učiteljica, pa sem zgodaj začela misliti, da je ta stan zares lep in vzvišen za mlade, lepe gospice, a oduren in težaven za ostarele device. To me je čakalo, kar tebe; tega sem se bala in izognila in nič se ne kesam. Moža imam, otrok kopico, skrbi obilo, neprijetnosti preveč, toda brez teh bi življenje bilo — nebesa.“

„Ali si ti kriva, Emica, da se ni on zagledal v kako drugo, ki bi ga bila ostavila in si izbrala že davno drugod srce po svojem okusu, ali bi ga bila pa vzela in potem učila, kateri ljubici mora biti zvest in pokoren! Ema, ti si idealna duša, ki bi trpela za gorje celega sveta, a ne vprašala, če bi se zmanjšalo ali ne vsled tega! — On tudi ni kriv, da nisi v odločilnem trenutku ravnala drugače. Tedaj nisi mogla ukreniti pametneje, nego si ukrenila za oba. Ali da sedaj trpiš za oba samo zaradi slučaja, ki se je privalil med vaju liki kamen z gore, to pa ni pametno. Dušica! Pusti spomine in živi, kakor se ti življenje ponuja, samo po zdravi pameti in božanstveni naravi. Emica, poslušaj mene!“

„Ne morem! . . .“ se ji izvije bolestno iz prsi, dasi je pozorno sledila v naglici zbranim nasvetom. Oko pa ji je žarelo strasti in slasti za življenjem.

To je Fino bodrilo, da ni odložila orožja: „Ne moreš? Hm! Kdo ti brani? Življenje ti samo kaže pot, ki moraš hoditi po njej. Glej nas vse omožene! Ali nam je huje nego tebi? Ivan tudi ni mogel drugače, nego da si je izbral družico; ti si pa izjema v naši obitelji ali pa se samo delaš tako, da nameravaš čakati hladne jeseni življenja, ko te objame suha teta starost. Verjemi, da te imamo vsi radi: nobeden se te ne bo branil pod streho. Toda Ema, Ema! . . .“

„Že najdem kak miren kotiček!“

„Kotiček je dober, če ga varuje možiček, drugače pa ne. Pojdi, Emček, in poišči njega — Ivana, pa mu reci, naj zabi, kar je bilo med vama, ker si ti poslej drugačnih misli in hočeš biti prosta, da lahko izbiraš, ha, ha!“

„Fina!“

„Le naravnost mu povej, da pojdeš poslej tudi ti svojo pot, kakor jo je že kdaj ubral on sam; zato naj ti odpusti, kakor si mu ti —.“

„On mi nima odpustiti ničesar.“

„Kako?“

„Ker je mož, ki ve, da je med nama vse odpuščeno in pozabljeno.“

„I, potem si pa prosta. Ne bodi torej plašna srna!“

„Nočem. Večni molk je priča, da med nama ni mogoče ničesar več premeniti.“

„Vse se premeni na svetu.“

„Tega ni mogoče.“

„Le skusi: preseli se njemu v bližino, pa boš videla, da kmalu on sam prelomi obljubo.“

„Ko pa ni med nama nobene obljuje!“

„Kaj pa je?“

„Molk.“

„Molk? Potem pojdi, Emček, slušaj svoje srce in si sladi življenje s tem, da ga boš vsaj videla vsak dan, in kmalu te obidejo druge misli tudi o drugih moških.“

„Slabo me poznaš, Fina.“

Toda Fina si je čestitala na tihem, zakaj ogenj v očeh nje sestre je plapolal mogočno, celo pogubno, čeprav so ustnice govorile drugače. E, mladost, mladost! je vzdihnila na tihem in pokimala še drugim sestram, ko se ji je zdelo zadosti pogovora z Emo. Ploskaje z rokama so prihitele iz plesne sobe, sopeče in zardele; ploskaje in veselo vzklikajoč so pritrjale Fini, ko jim je v kratkem razložila uspeh pogovora z Emo: „Tako, tako, Emček, tudi ti, tudi —! Veseli se, uživaj, uživaj!“

Tako vztrajno so tiščale vanjo in jo oblegale. Morala jim je zares obljubiti, da se premisli v kratkem in slednjič ukrene, kar bo najmodrejše. To je bil povod novemu veselju, smehu, trušču in bučeči pohvali. V znak, da so zmagale sestre, se je morala Ema udeležiti prvega plesa, ki se je poslej nadaljeval v najintimnejšem krogu. Vsaj za noč je morala odložiti prisiljeno resnobo, ki se tako slabo podaje nje krasnemu obrazku. Tako je končala Fina nebrezuspešni boj.

Med svati je bil mlad avskultant, gibičen in sladek; dalje sollicitator, zabaven, dovtipen mladenič, izvrsten plesalec — Fini na izrecno žalost sicer že zaročen, a to je ni motilo, da bi ga Emici ne priporočala za nekoliko plesov. Več mladih doktorjev je švigalo okoli nakičenih dam. In v šumnem vrtincu veselja, strasti in razburjenosti, med plesom, v objemu toplih rok je čutila Ema, kako lepa utegne biti sladkost življenja. To je drugačen svet, nego ga je poznala doslej.

A naslednje jutro je prišla ura ločitve, solz žalosti, resignacije. Emo je bolela glava. V treh dneh je pa v nje srcu dozorel sklep, da je zmagala samo sebe in da je še najlepše, če ostane vse, kakor je bilo.

Tudi na to zmago je bila nemalo ponosna ter jo je navdušeno sporočila sestram, te so pa zopet hihitale med seboj: „Naša Ema zares čaka barona, hm!“

(Konec prih.)

Pismo iz Moskve.

K stoletnici Homjakova.

(Konec.)

tež družbi, sredi vročih debat mladih učencev nemške filozofije je izdelal Ivan Kirjejevskij svoj svetovni nazor ter položil temelj slavjanofilstvu. V njem je zavzel v imenu ruskega naroda „rusko“ stališče „k poslednji besedi nemške filozofije“. Rusija se je približala k Evropi in si postavila vprašanje: kaj je Evropa. Odgovor se je glasil: visoka stavba na formalističnih tleh klasicizma. Suha logika in rzsodek je v Evropi celo religija, kar enako potrjujejo razdelitev cerkev pod papežem Nikolajem I., Lutrova reformacija in Straussovo protikršćanstvo. Oster nož analize je krojil zapadno kulturo tako dolgo, da se je v zadnjem času razgalil s svojim hladnim rezilom. Splošno razočarovanje se je polastilo zapada. Schelling že priznava enostranost logične misli. Ž njim na čelu stremijo duhovi k neposrednjemu razumevanju življenja, k popolnitvi logike s čuvstvom, k veri. A zanje je vera večno izgubljena. Morali bi si ustvariti novo religijo, stara je kakor kulisna dekoracija v primeri s narodo. Da se Rusija razločuje od Evrope, Kirjejevskij odločno priznava. Glavno razliko vidi v tem, da Rusija ni vzrasla na antični kulturni dedišćini. Kako more stopiti Rusija v strujo kulture? Prisvojiti si ves tok evropske prosvete ne gre, pač pa se more poslužiti rezultata, njene poslednje faze. Tu je bil Kirjejevskij še zapadnik in je odločno zavrnil one svoje tovariše, ki so Schellinga razumeli s teleološkega stališća, po katerem je bodoćnost naroda že zapisana v njegovi preteklosti: „Iskati nacionalno se pravi pri nas iskati neizobraženo“. Toda ko si je pozneje začel ogledovati poslednjo fazo evropske kulture, mogel je kot schellingijanec razumeti pod njo samo „zadnjo besedo nemške filozofije“ — schellingizem. Zahtevo svojega učitelja glede čuvstva, polnega življenja in žive vere, pa je kakor nalašč našel uresnićeno v svojem narodu. K temu je pristavil še teorijo iste nemške filozofije o prehajanju svetovno-historiće misije od naroda k narodu in slavjanofilstvo je bilo gotovo. A gotova je bila tudi razdelitev mladih ruskih mislecev, ki so se razhajali čimdalje bolj, padajoć tu kakor tam v skrajnosti in pretiravanja. Tu br. Kirjejevka, Homjakov, br. Aksakova,

Samarov . . . tam Stankevič, Granovskij, Belinskij . . . Hercen je kot najširši um dolgo stal nad strankami, opazoval jih in v svojem dnevniku genijalno beležil svoja opazovanja. Ognjevit Belinskij se je preselil v Peterburg, kjer je dal bledemu časopisu barvo ter se ves oddal „fanatični ljubezni do svobode in nezavisne človeške osebnosti“. Ko je leta 1842. izvedel, da je njegov vrstnik Bakunin v Berlinu vstopil v skrajno levo hegeljanstva (Feuerbach, Strauss . . .), je pisal Botkinu, da ga veseli, da je Bakunin spoznal „ničevega, pri življenju umrlega romantika Schellinga“. In l. 1844. je pisal Hercenu o slavjanofilih: „Jaz sem žid po narodi in s filistejci pri eni mizi sedeti ne morem . . .“ K tem vrsticam je Hercen pristavil: „Tudi meni postajajo zoprni celo oni, ki stoje nad navadnostjo. Na primer ta lajik, štiridesetletni dečak Homjakov, ki se je smejal celo svoje življenje in lovil absurdno prikazen ruskobizantijske cerkve, ki naj postane svetovna, ponavljajoč eno in isto in razpravljajoč gigantske svoje zmožnosti, Aksakov, ki ga je Moskva z uma spravila . . . celo Kirjejevskij je čuden pri vsej svoji plemenitosti“.

Ivan Kirjejevskij je dal slavjanofilstvu samo splošno duhovno fiziognomijo. V podrobnosti so ta nazor razširili in dodelali drugi slavjanofili. Vsi so se strinjali v načelu o nepotrebnosti zapadne kulture za ruski narod, ki si more izdelati svojo, v negaciji prizadevanj Katerine in reform Petra (Kirjejevskij je sprva poudarjal samo njih vnianji značaj). Sledeč za „idejo“ ruskega naroda, so še nekateri posvetili ruski zgodovini, drugi ruski religiji. Med tem ko so prvi prihajali do absolutnega ruskega samodržavja kot pristno ruske ideje (Kirjejevskij je še dejal, da je samodržavje ustvarila potreba fizičnega odpora fizične tatarske sile, torej ne ruski duh), so drugi proglašali za edino rešilno idejo vsega človeštva — pravoslavje.¹⁾

Poslednje delo je malone v vsem svojem obsegu pripadlo Alekséju Stepánoviču Homjakóvu.

*

Homjakóv je bil pravi prebivalec Moskve, „stolice društvenega mnenja“, zbirateljice Rusije, pravi sin temne ruske kolektivnosti, pristaš počasno, a elementarno delujoče sile, ki se v njej osebno

¹⁾ V dokaz, kako se more raziti v rezultatih tako brezkonkretno, ideološko modrovanje, naj samo omenim drugega nadarjenega misleca te dobe, dihajočega isti filozofski zrak, Čaadajeva. Njemu je edina „ideja“, ki bi mogla zediniti vse človeštvo — katolicizem. In Rusi morejo vstopiti v kulturo samo z vstopom v katoliško cerkev!

gubi, izenačuje. On se je vse svoje življenje trudil dokazati, „kako pogubno je večno modrovanje posameznih osebnosti, ponosnih na svojo drobno prosveto, v primeri z društvenim življenjem narodov“ (Pismo ob Angliji I. 138). Vest posameznikova je Homjakovu nična, on ceni skupinsko vest in jo jemlje za merilo v etiki in sociologiji. Kodificirana pa je skupinska, ljudska vest v narodni religiji, v kateri je zato „obseženo vse bistvo in ves zmisel sedanjih in prihodnjih vprašanj življenja“ (iz pisma Samarinu l. 1845.). Izmed krščanskih profesij je pravoslavje najčistejši izraz skupinskega človeškega čuvstva. Zapadna veroizpovedanja so se skalila, ko so sprejela vase aristotelske elemente racionalizma. Njih usoda z različnimi reformacijami in protireformacijami tega racionalnega elementa s čuvstvom in vero. Zakaj vera ne more trpeti v sebi racionalizma. Ko se je torej Homjakov boril zoper katolicizem in protestantstvo, se je s stališča „ene cerkve“ boril z racionalizmom v obeh zapadnih konfesijah. S tega stališča je proglašal, da je vprašanje pravoslavne Rusije „v vsakem oziru in brez dvoma edino resnično vsesvetovno vprašanje našega časa“. Pravoslavje je bilo torej Homjakovu ona „ideja“ ruskega naroda, ki bo ž njo nastopil vodstvo kulture.¹⁾ Zveza z romantiko se vidi povsod razločno. Že njegovi izrazi govore dovolj glasno: „vseobča logika duše“ mesto „logike uma“, zlasti pa sposobnost in poklicanost lastnega naroda nad vsemi ostalimi! Kakor češki romantik, ki je ponaredil, hoteč dokazati svetu davno sposobnost svojega naroda, Kraljedvorski rokopis, tako je Homjakov, osebni prijatelj Hankov, dolgo let kazal svojo razpravo „Cerkev je ena“ za starinski rokopis, ki ga je baje nekje našel. — Druga njegova markantna črta je črta učenca nemške „idejne“ filozofije. V praktičnost se Homjakov nikdar ne spušča. Leta 1849. piše Samarinu: „Glavna stvar pri nas ni uvajati in predlagati naravnost in praktično potrebno, nam je treba probujati, pojasnjevati in uvajati norme, soglasne z resnico in pravim krščanstvom“. Glede na to, da je „delovanje vlad prevesno praktično, izpremenljivo in podvrženo slučajem“, je odklanjal vsako vmešavanje v politiko. Grofici Bludovi je pisal leta 1848.: „Politična vprašanja nimajo zame nikakega interesa“. Kakor za Homjakova tako tudi za druge slavjanofile. In vendar jih je ruska vlada srepo gledala in preganjala: njih še niso cenzurirali tam, kjer so izhajali, ampak v Peterburgu, poleg tega se je vsem slavjanofilom zapovedovalo, briti brade! Najbrž

¹⁾ Namesto „ruski narod“ je pozneje stavil „Slovanstvo“, seveda le pravoslavno. Njemu „more Slovan biti Slovan samo v pravoslavju“.

ni bilo ruski birokraciji po volji, da so slavjanofili budili misel sploh ali, kakor je rekel Homjakov Košeljevu, „z betom razbijali skorjo ruske umstvene lenobe in brezmiselnosti“. Ker sicer je bila njih abstraktna državljanska doktrina tako krotka, da bi si nobena vlada ne mogla želeti boljše. „Dolžnost je edini vir prava“ je učil Homjakov in pisal Srbom: „Sebeljubje govori o pravicah, bratoljubje o dolžnostih“. A po svojih zgodovinskih študijah je prihajal do zaključka, da je „Rusija taka zemlja, ki ne bo nikoli sprejela tako imenovanih meščanskih naprav“ (konstitucije). „Rusija ne veruje in ne bo nikoli verovala v modrost človeških premislekov in ukazov, ona veruje višjim načelom, ona veruje človeku“ (carju) „in njegovi vesti“ (skupinski vesti, čije višji organ je car!). — Kakor posvetna tako je tudi duhovska oblast preganjala Homjakova za preglasno naglašanje bistva, duha religije in rahlo odklanjanje ceremonij. Nazvala ga je „krivoverca“. In vendar ga ni bilo na Ruskem vernika, ki bi bil bolj živ in v cerkvi nego Homjakov: ta upokojeni ritmojster je vestno izpolnjeval vse mnogobrojne ruske poste doma in za mejo. Hodil je v cerkev, čital, študiral vse, kar je proizvajala znanost, in proti vsem njenim rezultatom zavzemal, utrjeval in branil svoje pravoslavno prepričanje. Rezultat tega napetega umstvenega dela je bil neobičajen,¹⁾ njegov um izbistren in dialektično ter polemično izvežban. Od rane mladosti do poslednjih dni je Homjakov krčevito branil svojo pravoslavno vero, svojih nazorov ni nikdar izpreminjal. Bil je z velikim ruskim življenjem obsežen, konservativen in počasen, držeč se vedno v bližini svojega ponižanega naroda. Zaklenil se je vase in v narod. A neredko mu je bilo bridko. Kakor vsem takim ljudem je bilo tudi njemu poslednje in najuspešnejše obrambno sredstvo — smeh. On se je smejal celo takrat, ko ga je vlada preganjala. Vprašan, zakaj se smeje, se je sklical na onega avstrijskega vojaka — Slovaka, ki so ga topli s šibami, ker je izstopil iz vrste, on pa se je hohotal pod udarci. Ko so se naposled utrudili, so ga vprašali, zakaj se smeje. „Kako bi se ne!“ se je glasil odgovor. „Iz vrste nisem izstopil jaz, ampak moj sosed.“ — In tako je hodil Homjakov sredi

¹⁾ „Homjakov brani pravoslavje in pošilja na londonsko razstavo parni stroj, ki ga je sam iznašel; Homjakov pobija Hegelovo stavbo vsemira iz Sein in Nichtsein, dokazuje materijalistom nezmišelnost samorodnega bitja in v istem času naroča neko novo puško svoje iznajdbe (H. je s pištolo v petih strelah trikrat zadel rubelj na 50 korakov), Homjakov razvija misel o svojeobrazni bodočnosti Slovanstva in Rusije posebe in dovršuje svojo novo iznajdbo, kako lečiti kolero, Homjakov je bogoslovec, mehanik, filozof, inženir, filolog, zdravnik“ (prim. Samarin v soč. Homjakova II, X).

ljudi s svojim izvežbanim umom, ki so ga celo prijatelji včasih dolžili sofistike — „smejoč se ljudem in jokajoč zase“. Kajti tudi temu tako discipliniranemu človeku ni prizanašala moderna skepsa. Takrat je grajal obrede in govoril za svobodo osebnosti: „Nikogar na zemlji si ne jemlji za sodnika razen sebe, tudi svetnika ne!“ A skoro nato se je zopet pogrezal v ogromni živelj svojega naroda in skušal samo to čutiti, samo to želeti, verovati, upati in ljubiti kakor narod njegov. Sebe je daroval narodu . . .

* * *

Slavjanofilstvo že dolgo ne živi več, pač pa je še vedno živ njegov klic po prebujeni duha in misli. Živel je v šestdesetih letih v prosvetnih pozitivistih, v sedemdesetih v subjektivistnih narodnikih, v devetdesetih v marksistih in živi v sodobnih novoidealistih. Pred neukim narodom se nihče več ne klanja, pač pa se nadaljuje od slavjanofilov započeto proučevanje naroda, ne v znamenju nacionalnega hvalisanja, ampak v svrhu najhitrejših in najudobnejših razprostranitve vseobče kulture. Nazaj v cerkev hite tudi dandanes plašni, upehani in trudni. A tudi mož, stoječ sam in v svobodi, se povzdiguje nad materijo, iščoč Boga, seveda danes ne več v skupinski vesti, ampak na sledovih svoje lastne misli, tam v višinah, kjer ta nebeška hčerka omaga in se tako blagodejno čuti bližina in diha božanstva . . .

V Moskvi, dne 11. aprila 1904.

Dr. Ivan Prijatelj.

Tujka.

Kako si krasno, dekle tuje,
vse mesto gleda za teboj;
kako oči so tvoje lepe,
kako je lep obrazek tvoj!

A ulice so ti neznane,
neznane so ti hiše té,
neznano mesto ti je naše,
neznani v njem so ti ljudje.

Neznano vse ti je — seveda . . .
Dovoli, da te vodim jaz!
Kaj? Ni ti všeč? Zakaj obračaš
od mene krasni svoj obraz?

No, kdo zato bi ti zameril —
navade svoje pač imaš,
in tujka ti si v našem mestu —
šeg naših lepih ne poznaš . . .

B. Baebler.

Pisma.

Zofka Jelovšek.

ljubim pisma kakor nekaj živega, osebnega. Kakor glas so, ki pride iz dalje, kakor topel, pozdravljajoč pogled, ki zbudi v srcu nekaj radostnega in svetlega. Včasih so kakor zdrav, vesel, odkritosrčen smeh, drugič zopet kakor melanholična melodija, ki jo posluša človek v mraku, sanjajoč in otožen.

Dopisujem z otroki in starimi ljudmi, z ljudmi, ki jih poznam in ljubim, in s takimi, ki jih nisem videla nikoli in jih ne bom. In vsa ta pisma, tako različna, so mi enako draga, so enako veselo pozdravljena. Mnogo lepega mi prinašajo. Dolgočasen dan je v zimi, megla, temno in pusto; pa pride pismo z juga, od morja, in v moji sobi se zablešči čisto, visoko nebo, morje se razgrne, zeleneči bregovi se zavrste, prve pomladanske rože zadiše. In moje oči so vesele, svetle so od južnih krajev.

Včasih sem žalostna, skrbi me more in nič ne verujem, da pridem kam, kjer je lepo. Zdi se mi: celo leto, celo leto in še dalje ostaneš v mestu in nikamor ne pojdeš. Pa mi piše prijatelj: „Ali pojdemo letos na Triglav, kakor si obljubila lani?“ — Oh, razveselim se v hipu, zasmejem se, takoj sedem in odgovorim: „Pojdem! Kako bi ne šla? Razume se, da pojdem!“ — Vse skrbi so proč in le edino okovani črevlji me vznemirjajo. Zakaj nič Triglava brez okovanih črevljev!

Jaz čitam pisma tako, da mi je vsaka beseda dragocena, da mi je vsaka beseda lep dar, ki ga ne dobim nezasluženo in nepričakovano. Čitam, kakor da vidim zopet po dolgem času človeka, ki mi piše; zasmejeva se, podava si roke, on pripoveduje, jaz pa mu gledam v oči in veseli me, da so tako živahne in tople.

Piše mi prijateljica tako z razkuštranimi črkami, v naglici, kakor da se ji mudi bogvekam, na promenado ali v gledališče. Piše, da ima mnogo dela, da je dolgčas v mestu in da ima nov klobuk. — „Ali je ničemurna!“ si mislim veselo in dobrohotno, zakaj njej se poda ta ničemurnost.

In druga mi piše, starejša, resna in blaga: „Mnogo knjig čitam, ta mi je všeč in ta, toda pisatelj, ki si mi ga tako hvalila, se mi zdi kakor genijalen norec“. — Jezim se; vidiš, kako piše: „genijalen

norec!“, a tolažim se in očitam ji, da je malo suhoparna in hladna: profesor! — Ali ko mi odgovarja in vpraša čisto mimogrede, če se kaj spominjam lanskih počitnic, ko smo skupaj hodili po izletih, — aj, takoj mi je toplo in čutim, da jo imam jako, jako rada. Vsega se domislim, kako so redili racmana meni na čast in kako smo se razgovarjali vsak večer pozno v noč, kako smo igrali zvečer šah z njenim možem in kako smo z otroki ležali opoldne v slami pod kozolcem, plezali po lestvi pod vrh in hop, hop skakali doli, vsi vroči, veseli in razposajeni.

Dobivam krasna pisma od dame, ki nisem občevala ž njo tri ure. Ali bila sem takrat v tisti volji, ko vzamem vse, karkoli je lepega v moji duši, lepega in meni dragega — ter ponudim: izberite si in vzemite, kar vam je všeč! — Včasih ljudje ne vidijo od vsega nič, mislijo kvečjemu: „No, dobre volje je danes!“ Ali to je več nego dobra volja! Ta gospa pa je vedela, da je to več in vse je pogledala z lepim in dobrim pogledom. Sprejela je vse in zdaj mi piše pisma, da mi je, kakor bi bila vzela tedaj vse iz svoje duše, kar je bilo lepega: spomine, doživljaje, čustva — vzela iz duše in posejala v zemljo, kjer je raslo in obradilo stoterni sad.

Zato imam rada pisma. Kakor žetev so, ki smo jo sejali in gojili sami.

In kadar pišem sama pisma, jih pišem, kakor bi vlekla ljudi za rokav: „Slišite, slišite!“ Pišem jih in si želim — hočem, da bi vse tako čitali, kakor pišem, da bi bili veseli, da bi se jim oči malo zasvetile in da bi vedeli, da jim jaz z to pišem, pišem iz srca, odkritosrčno in toplo . . .

Včasih hodim okoli in skrbi me: „danes bi rada pisala krasno pismo, ali komu, komu?!“ Kadar pišem krasna pisma, hočem, da jih ceni tisti, ki jih dobi, da jih ne prečita samo napol in jih ne vrže pod mizo, ne da bi prav vedel, kaj pišem. Včasih bi kar kam pisala dopisnico: „Hočete, da Vam napišem lepo pismo, posebno lepo pismo?! Ga boste veseli? Ga boste radi čitali?“ — Večkrat tudi napišem tako lepo pismo, da imam sama veselje ž njim, a ga ne odpošljam. Preodkritosrčno je in potem: pišem o lepoti, o sreči, o čustvu, ki je bilo, bilo en sam trenotek, o tistem minljivem cvetu duše in srca, ki že uvene prvi hip; ko pišem pismo, je še, a ko je pismo napisano, ga ni več. In zato takih pisem ne odpošiljam: bila bi lažniva! — Tudi zase jih ne ohranim: so spomini, ki so samo v mislih lepi in ki bi jih uničili, če bi jih zapisali v notes.

So pa tudi pisma, za katera mi je žal, da niso bila napisana in odposlana. Grem po poti in zamislim se, izgubim se daleč proč, spomnim se lepega dne, človeka, ki me je kdaj razveselil. Pa si mislim: bom pisala, še danes bom pisala, da bo vedel, da se zmislim včasih nanj hvaležno in v prijateljstvu. Spomnim se nekdanje sošolke, ki je sedaj učiteljica nekje na Štajerskem. Nikoli si nisva pisali in malokdaj sva govorili, ali imela sem jo jako rada. Bilo je v njej mnogo življenja, sile in ognja, njene oči so bile živahne kakor nobene druge v šoli in njena bronasta polt je bila posebno značilna. Videla sem jo zopet pred par leti na ulici in veselilo me je, da ima še vedno tako živahne, leskeče in duhovite oči, da je še vedno tako življenja polna, kipeča telesno in duševno. Ali nič ji nisem rekla razen: „Oh, glej, kako se imaš?“ — Rada pa bi ji enkrat pisala: „Povem Ti, da si mi simpatična, da Te imam rada, ker imaš duhovite oči, ker si pametna in lepa, temperamentna in zanimiva in si bila že v šoli od vseh nas najbolj nadarjena!“ — To bi ji rada pisala in morda bi jo veselilo. — Ali do danes ji še nisem!

Zadnjič sem komaj čakala, da pridem domov in da bi pisala pismo; ali imela sem do večera toliko potov, da sem bila vsa utrujena, in nič nisem pisala vsled zaspanosti. Pisala bi bila uredniku tukaj v Pragi, starejšemu gospodu, ki je bil vedno dober z menoj. Videl mi je takoj na obrazu, kadar sem prišla v uredništvo, da se mi godi slabo in da bi rada predplačila. In vselej mi je napisal nakaznico, ne da bi morala prositi in se poniževati; hitro je tiskal moje reči in mi obljubil, da rad zopet sprejme, kadar prinesem kaj novega. Rekla sem mu, da bom napisala serijo feljtonov in da mu jih prinesem kmalu. Ali nič nisem napisala in že par mesecev me ni bilo tam. Pa bilo bi mi žal, ako bi mislil, da ne pridem le iz malomarnosti, morda zato, ker nisem v stiski. Hotela bi mu pisati in ga lepo zahvaliti za vse, kar mi je storil dobrega, četudi morda nevede. Kolikrat bi ne bila imela niti za jed niti za kurjavo, če bi ne bil sprejel mojih reči! In potem — on je bil vedno tako ljubezniv, in četudi sem prišla večkrat zaradi predplačila, je znal vselej tako urediti, da mi ni bilo nič mučno to. Pripovedovala sem, da hočem napisati študijo, in on mi je obljubil, da mi posodi knjigo o dotični stvari, naj le pridem v uredništvo ponjo, on mi jo preskrbi! Pa nisem prišla in rada bi, da bi vedel, da sem hvaležna za njegov trud in za vso njegovo prijaznost in da le zato ne pridem, ker me je sram, da nisem napisala obljubljenih feljtonov.

Tudi to pismo še ni napisano in odposlano. Človek se boji, da bi se ne osmešil, in zato ne piše. Kadar je pravi trenotek, se ne boji tega, potem pa se premisli in malenkostni oziri mu branijo, da bi pokazal svoja čustva. Pa mislim, da je bolje tvegati osmešenje, nego pa biti tako strahopeten.

*

Ah, postala sem gostobesedna in moj uvod je narastel čez mero. Ali rada bi, da bi se tudi to čitalo. Vse, kar čutimo in doživimo v srcu, nam je miło in težko je verjeti, da bi druge dolgočasilo, kar je nam samim važno in drago . . .

*

Takrat sem bila še doma. Ravno sem prišla iz mesta iz šole in bilo mi je v naši oddaljeni vasi v hribih jako samotno. Moji starši in vsi moji znanci so bili starejši ljudje, resni in malobesedni. Daleč naokoli nobenega mladega dekleta, nobenega mladega človeka, s katerim bi se bila včasih lahko malo pogovorila in posmejela. Vsi, s katerimi smo občevali, so bili dvakrat, trikrat tako stari kakor jaz, molčljivi in se niso šalili in smejali. Njih življenje je bilo trdo, brez sreče, polno skritih in bridkih razočaranj in zato niso nič več sanjarili, nič več upali, ničesar več pričakovali. Mene je zeblo med njimi in bilo mi je, kakor da sem sama na vsem božjem svetu. Za vsak hip svojega življenja sem imela pripravljenih sto lepot in sreč in vsak dan svoje bodočnosti sem si nakitila s prelestnimi upi. Sanjala sem vse dni. Zjutraj, ko sem vstala, sem začela izmišljati čudovito povest, in karkoli sem delala in govorila, moje misli so tiho tkale dalje povest, ki se je vglabljala v fantastne zasnutke, vžigala čudno goreče hrepenenje po lepšem, bogatejšem življenju v mojem srcu. Zvečer, ko sem šla spat, sem še dolgo ležala z zaprtimi očmi in sanjarila. Nisem hotela zaspati, zakaj moje misli so bile lepše nego sanje v snu. Bile so kakor sanje in kakor resnica. Zaželela sem si bogvekam in hodila sem bogvekod. V Indijo sem šla, ali v Ameriko ali kam drugam in tam sem srečala dobro, staro gospo, ki sem ji bila všeč in ki me je povabila k sebi. Pa sva šli na grad ob morju ali v vilo kraj jezera, kjer je bilo vse osobito lepo. Gospa je imela sina, ki je bil umetnik ali kaj drugega. Bil je zelo pogumen ter je prepotoval peš vso Afriko. Če mi je bilo všeč, smo šli na Ogrsko in jaz sem jahala po pusti na vrancu; kakor veter sem bila nagla in lehka. Ali pa sem plavala v morju tako kakor riba, da so se vsi čudili — zakaj vse sem znala v svojih mislih. In sin te gospe se je zaljubil vame, in ker je bil lep, sem ga imela tudi jaz rada. —

Ali pa mi je včasih bolj ugajalo, da bi bil bolan, slep na primer. Strašno bi bil dober in blag, imel bi posebno lepe in občutljive roke, krasno dušo bi imel in dolgo bi mi ne priznal, da me ljubi. Jaz pa bi ga ljubila zvesto in vdano, da bi ne bil prav nič nesrečen, ker je slep.

Take misli sem mislila takrat; sto življenj sem si izmislila, da bi jih živele. Smešne se mi zde danes one misli, in vendar so mi mile in ljubim jih. Pol z nasmehom, pol ginjena se jih spominjam. Zakaj le vsled teh misli in sanj so bila ona leta tako lepa. Moje resnično življenje je bilo pusto, dolgočasno, brez radosti kakor siv, deževen dan. Nobenega mladega človeka ni bilo razen mene v onih hribih. Kadar sem se smejala, so se srečale moje oči s hladnimi, resnimi pogledi, ki so se čudili mojemu veselju. Imela sem prijeten glas in rada bi bila pela, ali neka napetost, ki je kakor tajinstvena mora ležala nad našo družino, mi je zamorila pesem še v grlu. In če je včasih mladost premočno kipela v meni, da sem se izpozabila in sem skoro nehote na ves glas zažgolela kako smejočo in vriskačo melodijo, prišla je moja mati, vzdehnila in dejala karajoč: „Kako le moreš peti, ko je toliko skrbi na tem svetu! . . .“ — Umolknila sem in odvadila sem se petju, da je postal moj glas sčasoma hripav. Danes ne znam več peti, a rada bi. — In ne samo pri nas, povsod v teh hribih je bilo življenje težko in trdo. Skrbi so težile vse in vsi so se jih branili molče in temno, ali ubraniti se jih niso mogli. Vso zimo so molčale vasi, in če so po leti fantje v mesečnih nočeh peli tudi po cele ure, so bile njih pesmi žalostne, zategnjene; le včasih so zavriskali in še takrat je bilo, kakor bi vriskali bolj iz kljubovalnosti nego iz veselja. (Dalje prih.)

Uživajva! . . .

— **A**j, ljubček moj,
kako si nevgnan nocoj!
Nič nisi zaspan, ljubček moj. —

Uživajva, uživajva, ljubica,
dokler je čas!
Čuj, ta votli glas:
kako težko, kako strašno
po cesti todí mimó
mrtvaški voz drdra! . . .

Položaj žene v različnih oblikah družine.

Spisal R. Perušek.

(Dalje.)

edaj hočemo še na kratko pregledati razvitek novejšje družine. Mož in žena sta se pri narodih primitivne kulture v zakonu zedinila v to svrhu, da skupno vzgojita deco, od katere bodeta imela kdaj skupno korist. Zakon pa ni bil ustanovljen kot zveza dveh ljubečih se bitij, nego kot pogodba za skupno vzgojitev in ohranitev otrok. Zato je bila v tej dobi družina osnovana ne na zvezi dveh ljubečih bitij zakonskih, nego na prevladi enega ali drugega soproga. Najprej je imela mati prevago v družini, ker so bili od nje odvisni vsi oni, ki jih je obsegala ta družina. Dandanes imenujemo družino ono zvezo, v kateri so zastopana in očuvana prirodna razmerja med možem in ženo, med roditeljskima in deco. V oni dobi pa so obstojale ena poleg druge dve organizaciji. Prva je bila družina pod materinskim pravom, ki je obsegala ženo, moža in otroke; druga pa je bila organizacija, pri kateri so se udeleževali samo moški: možje in mladeniči. Ako so se moški hranili enako kakor ženske, potem ni bilo povoda za dvojno organizacijo; kjer pa so se možje pečali z lovom, tam se je žena in deca iz družbe ločila in moški so si ustanovili posebno moško organizacijo. Ako so se jeli moški pečati s pitomljenjem živali in gojenjem živine, so postale tudi moške družbe stalnejše in močnejše, vplivnejše. V takih družbah je vladal poglavar, čigar naloga je bila, skrbeti za blagor svojih podložnikov. Res je pečanje moških z živinorejstvom dovedlo do tega, da imajo nekatere črnske države v srednji Afriki tako dvojno organizacijo, in tako tudi prebivalci oceanskih otokov. Ta organizacija pa je utemeljena na različni hrani, ki jo pridobivajo žene z deco na eni in moški na drugi strani. Zato so jedli moški sami zase, in sicer to, kar so oni s trdom ulovili ali priredili; žene pa z deco so se morale zadovoljevati s slabšo hrano; tako n. pr. so se hranili Havajci in Havajke s koreninami, kruhovcem, bananami, školjkami in navadnimi ribami; to je bila skupna jed „ai noa“. — Gosposka jed pa, katero so le možje si pridobivali in jo uživali, so bili kokosi, prasiči, ptice, želve in izbrane vrste rib. To hrano so si celo možje sami pripravljali; bila je

celo kuhinja in ognjišče posebej za ženske, posebej za moške. Tudi ostanki te organizacije se omenjajo v zgodovini. Herodot pripoveduje, da so živele med grškimi naseljenci v Miletu tudi žene prvotnega karskega plemena, ki niso nikdar obedovale s svojimi možmi. Tudi kretski „moški obedi“ in spartanske „syssitije“, kjer se je uživala glasovita črna juha, so bile spomin na to dvojno organizacijo. V Atenah je sicer obedovala žena z možem, ali čim je bil povabljen gost pri mizi, je morala žena ostaviti mizo. Ako je pri rimskih patricijih obedovala žena skupno z možem, je bila to posledica združenja obeh organizacij, na katerem je bila osnovana nova družina. Kako se je to zgodilo, ni jasno sporočeno v povesti, pač pa si lahko tolmačimo ta dogodek tako-le:

Kjerkoli se nahajajo ostanki materinskega prava, se nahajajo vedno le pri narodih nizke kulture; povsod pa, kjer se je razvila kultura, tam se je nadomestila nežna materinska oblast s krepko neomejeno silo očetovskega prava. Vsak narod, ki je živel ali še živi pod materinsko oblastjo, se je hranil ali se hrani edino s primitivnimi pridelki zemlje ali z lovom. Oni narodi pa, ki so se popeli do višje kulture, so se morali povzdigniti iz prvotnega stanja do kulturne stopnje nomadstva ali beduinstva. Napredek mož, ki so se popeli od lovstva do negovanja živali, je sčasoma oslabil in premagal materinsko pravo in njegovo slabiško organizacijo. Kot živinorejec se je mož osvobodil in si pridobil blagostanje, katerega ni bilo v materinski družini. Mož je postal vsled obilice od žene neodvisen. Poleg službujočih živali pa si je človek pridobil s silo tudi človeških sužnjeve in to je oni pojav človeške sile in energije, ki se imenuje beduinstvo, ker še dandanes arabski beduini množe svoj imetek z roparskimi napadi, v katerih si pridobivajo živali in ljudi, ki pa morajo potem služiti. Pri taki nasilnosti se ne bomo čudili, ako si je mož prisvojil tudi hišo žene ter osnoval očetovsko pravo, ki izvaja družino ne iz krvne sorodnosti, nego jo snuje na temelju posesti. Oče taki družini nikakor ne velja za sorodnika, niti otroku lastne žene. Šele polagoma se je pri naprednih narodih razvila misel, da je oče oni, ki je dal detetu življenje, ne pa samo mati, in da je torej tudi oče sorodnik. Ko se je poglobila v srcih ljudi ta misel, je bil dan povod najnovejši obliki družinski, v kateri je oče poglavar žene in skupnih otrok.

Poglavarstvo matere v ozkem krogu je bilo prirodno, poglavarstvo možev pa je pridobljeno. Kako pa si je torej mož pridobil tako moč, da je postal gospodar žene in glavar družine?

To se je zgodilo v najstarejši dobi z osvajanjem. Ni dvojbe, da je v oni dobi krepki mož s silo posegnil v šibko organizacijo materinskega doma in da si je s silo pridobil predmet svoje želje. Ker pa si je mož prisvojil ženo s silo in postal njen gospodar, je bilo prirodno, da so prešla tudi deca v njegovo oblast. Ako je taka hiša narasla ter obilovala s silami in bogastvom, razvila se je misel, da bi bilo primerno žene si kupiti. Oče je dal svojo hčer za izvestno ceno, in čeprav je morebiti mati čutila to kot motenje svoje pravice, morala se je vendar vdati in pomiriti. Ko pa so slednjič sosednje družine stopile v prijateljske razmere, razvil se je običaj, da so si med seboj dovoljevali izbirati žene. Tako so se torej razvili trije načini zakona: otmica, kupnja in *connubium* ali izgovorjena pravica medsebojne ženitve.

Ta nova organizacija, po kateri je bila žena, najsi jo je mož ugrabil, jo kupil ali vsled dogovora dobil, podrejena možu, je nastala po oni prvotni organizaciji materine družine. Potemtakem je bila žena vedno podložna, najprej očetu, potem svojemu možu, in ako je mož umrl, njegovemu dediču, četudi je bil le-ta njen lastni sin. Tako je zahteval Telemah gospodarstvo v hiši svoje matere Penelope. Ko je pregnal Absalon svojega očeta, je hitel domov, da si osvoji harem svojega očeta. Brez dvojbe je ta nova organizacija brutalna, nasilna, in vendar je bila ona podlaga višje kulture. Ali ni bil to nazadek? Morebiti, ali ako je kultura storila ta korak nazaj, storila ga je zato, da je mogla krepkeje napredovati, zbravši pri tem nazadnem koraku vse svoje moči. — Žena je morala zapustiti hišo ter ognjišče svoje matere ter iti za možem. Sedaj je hči, ki je morala zapustiti materinsko hišo, zahtevala odškodnino za izgubljeni užitek roditeljskega imetja ter je prinesla „doto“ svojemu možu. S tem je nedvojbeno njen položaj poslabšan. Zato pa je stopila v hišo, kjer je bila njena varnost večja, kjer je bila hrana obilnejša, kjer je bilo zaradi živinoreje mogoče uporabiti živalsko mleko za hrano deci, kjer ni bilo treba izpostavljeti otrok. Da se je vrlo mnogo otrok izpostavljaló smrti v dobi materinskega prava, to nam svedočíjo premnoga poročila. Oče, ki je organizoval delo, je vedel ceniti vrednost mnogih delavnih rok ter je bogovom daroval mesto otrok živali. Mati bogovom ni mogla kaj takega ponuditi, ker ni imela nikdar takega nadomestila za žrtve. — Zaradi očetovskega prava se je polagoma iztisnila žehitev med krvnimi sorodniki in poliandrija (mnogomoštvo) ter tako utrl pot, po katerem se je napredovalo do visoke cenitve npravstvene čistosti. Dokler je

veljalo materinsko pravo, je veljalo pri Perzijancih, pri Peruvancih in pri drugih narodih pravilo, da so se ženili sinovi družinski s svojimi sestrami, ker je le tako bila osigurana ohranitev plemenite krvi. Čim je postala žena posest in predmet bogastva v hiši, so jeli sinovi, ki so odslej ostajali v hiši, iskati si pri tujih plemenih žen, ker tako so si pridobivali slave in bogastva v lastno hišo. — Dočim so bile pod materinskim pravom žene nezavisne ter so se smele poljubno podajati uživanju svobode, je očetovsko pravo odpravilo vsaj poliandrijo. Sčasoma se je mož, uvažujoč omejenost žene, tudi sam omejil in tako je nehala tudi poligamija ter postala pravilo „monogamija“. S tem pa se je utrdil tudi princip nravnosti, ki je po naših nazorih dandanes edino umesten, čeprav se vladajoči mož ne drži vedno strogo tega principa. Bilo bi pa krivo misliti, da je s tem kaj izgubila žena, da ne sme prekoračiti nravnstvenih mej, kakor jih včasih prekorači mož. Kdor bi se skliceval na razuzdanost moško, bi mogel brez obzira na nravnstvene zakone tudi od zakona zahtevati, da naj bode njemu dovoljeno krasti, ubijati, pleniti, kakor to delajo tatovi, morilci, lupeži. Kdor se v teh stvareh omejuje, stoji na višji stopnji moralne dovršenosti nego oni, ki, čeprav ne-kaznjen, kaj takega stori.

Iz te prehodne dobe so ostali marsikateri sledovi še dandanes, ali pa jih omenjajo vsaj poročila iz zgodovinske dobe. O otmici, to je o silni odvedbi žen, govorijo ne samo pravljice, nego tudi zakonske knjige iz nedavno preteklih časov. Germani so še v poznejšem srednjem veku smatrali ženo za predmet poštenega plena. Še dandanes ni otmica pri Srbih, posebno onih pod turškim žezlom, popolnoma neznana; godile so se pa vsaj otmice še v polpreteklem času, o čemer nam svedočijo mnoga poročila književna. Tak zakon se še vedno smatra kot veljaven, le izgubi oteta nevesta pravico do dote. Nestor pripoveduje, da so Slovani pri javnih plesih in veselicah otimali dekleta, s katerimi so bili zmenjeni, ali pa tudi ne zmenjeni. Isto nam svedoči tudi pripovedka o „ugrabljenih Sabinkah“. V Rimu je sledila otmici tudi druga vrsta zakona, namreč „kupnja“ (coemptio), pri nižjih stanovih, pri plebejcih; pri patricijih pa se je uvedel način „confarreatio“, pri katerem je bila simbolična označena ravnopravnost moža in žene s tem, da sta oba zaužila pri poroki posvečeno žito (far). —

Med tistimi oblikami, ki so se ohranile kot „običaji pri poroki“, so posebno mnogobrojni oni, ki spominjajo nekdanje otmice. Tako je pri Srbih ženitvanska poroka še vedno oboro-

žena. Na čelu so ji vojvoda, barjaktar (zastavnik) in čauš, ter pri tej priliki se strelja iz pušek, kar ima spominjati na boje, ki so se nekdanj v resnici vršili med otmičarji in med sorodniki (brati in ujci) ugrabljenke. — Semkaj spadajo običaji zulovskih Kafrov. Pri njih sme nevesta skočiti naprej in skušati, da uide svojemu ženinu v roditeljsko hišo (kraal). Ako se ji posreči, mora ženin roditeljem neveste po eno živinče več plačati za nevesto. Tudi pri Araukanih, ki stanujejo v južni Ameriki (Chili), pri Mištekih v Mehiki in pri Polinezijcih v Velikem oceanu se nahaja običaj, da se navidezno ugrablja nevesta. Povsodi pa je razširjen običaj, da se nevesta navidezno brani iti za ženinom. Pogosto se obrača ta navidezni boj proti ženi sami in z udarci se ji naznanja, da bode odslej podložna svojemu možu. V Sremu pripeljejo deveri nevesto k ženinu in ta jo sprejme z udarci. Nevesta pa mora isti dan poroke vse goste posluževati in jim prilivati vode čez roke ter hišo pomesti, še predno vstanejo gostje, da nadaljujejo pir. Pri Felahih v Afriki udari oče hčer, katero udaje ženinu, in tudi ta jo udari v znamenje, da prehaja iz očetovske oblasti v ženinovo. Tudi Somalci v iztočni Afriki začenjajo pirovanje s tem, da nevesto pretepo. — Pri drugih plemenih je spomin na nekdanjo otmico sovražstvo, katero kaže zet do tašče, ker tašča je imela prvotno dolžnost, maščevati svojo ugrabljeno hčer, in od matere so podedovali to dolžnost sinovi in ujci. Četudi se je že davno izpremenila nasilna otmica v „kupnjo“ (Kaufehe), je ta kupnja sicer sprijaznila tasta in ženina, ne pa tašče. Odtod navidezno sovražstvo med taščo in zetom. Ta običaj je v navadi v srednji Afriki, pa tudi pri Loangih. Ako se srečata tašča in zet, se obračata eden od drugega in mineta tako. Pri Kafrih ne pogleda in ne imenuje nikdar zet svoje tašče. Isto velja za Ašante. V severni Ameriki je navadno tako sovražstvo med zetom in taščo pri Dakotih, Omahih, Mandanih in drugih rodovih i. t. d. i. t. d. — Spomin na to otmico pa se kaže celo v tem dejstvu, da se vede žena ves svoj vek nekako sovražno in odvratno proti možu in da skuša skrbno zakrivati svoje intimne odnošaje do moža. Tubovke v Afriki ostanejo le sedem dni po poroki v hiši moževi. Potem se vračajo k roditeljem, in dokler mož potuje po saharski puščavi, vodi ona takorekoč še vedno lastni dom. Nikdar ne govori z možem, niti ne imenuje njegovega imena. Saj mož celo izgubi svoje ime in roditelji ter bratje ga ne imenujejo drugače kot z imenom njegovih otrok, kakor se sicer imenujejo otroci po očetu. Le v največji sili ga zovejo s pravim imenom. Sicer pa se ga sorodniki žene

ogibajo. Sovraštva tašč in zetov, ki govore o njem naši šaljivi listi in pripovedke, mi ni treba obširneje omenjati. —

Miti in pripovedke pa so tudi očuvale sliko življenskih razmer, kakršne so bile v oni dobi, iz katere sta mit in pripovedka. Miti skoraj vseh narodov so ohranili spomin na ono dejstvo, da je vladalo materinsko pravo in materinsko nasledstvo, predno je nastopil novi pravni red in nova organizacija.

(Konec pril.)

Spomini.

In zajokali so tihi večeri
in zaihtele so črne noči —
v duši so vstajali bolni spomini
davno preteklih mi dni.

In ponavljala mi usta drhteča
bridke besede so v bridko slovó:
„Ljubica — ljubica — zdrava ostani,
k tebi nikdar več mene ne bo!“

Tihozor.

He, kdo ve . . .

Tvoja skrbna gospa mamá
je zvedela vse in se jezila,
pa ti je o zmotah srca
in zapovedih božjih govorila.

Tvoja skrbna gospa mamá
bi ti rada bankirja dobila,
da bi bila v zlatu vsa
in se v ekvipaži vozila.

Bankirja in rodoljuba celó!
He, kdo ve — kot strgan študent
bom rabil še kake podpore!

Alojzij Gradnik.

Prijateljstvo in ljubezen.

Spisal Jos. Frančič.

VII.

Milan ni samega sebe več poznal . . .
 Ne, on ni bil več tisti kakor pred nekolikimi tedni še! . . . Če je premišljal sam o sebi, se mu je videla izprememba, ki se je bila zvršila v njem, neverjetna, skoro nemogoča . . . Včasih se mu je zazdelo, kakor bi bil nekdanj samo praviti čul o nekem, ki je imel take navade, take lastnosti, take nazore, kakršne je imel še nedavno on; tako tuj, tako neumljiv je bil postal sam sebi. Kakor v sanjah se mu je videlo vse to, kar je bilo za njim . . .

Zgodilo se je bilo, česar bi ne bil pričakoval nihče, ki ga je poznal, najmanj pa on sam! On, Robinzon Samotar, on, ki je tako sovražil hrup, ki se je tako izogibal ljudi, ki je tako ljubil gozdno tišino, se je počutil zdaj hkratu tako dobro sredi živahnega mestnega gibanja in vrvenja! . . .

Prve čase se je oziral pač še nekamo otožno proti severni strani, proti onim njemu tako dragim gorskim velikanom, tja proti kraju, kjer je bil prebil toliko lepih in srečnih ur. Prve čase se ga je še lotevalo nekako domotožje po onem tihem, mirnem gozdičku, kjer je sanjalo njegovo srce tako sladke sanje in kjer je bila zasnovala njegova glava toliko in tako velikih načrtov, da bi jih ne bil mogel izvesti nikdar, tudi če bi mu bila prisojena starost kakega svetopisemskega očaka. Še mu je včasih zakoprnelo srce po ljubem znancu in v duhu je meril včasih razdalje med snežniki in tistim gričkom, v duhu si je predstavljal včasih, kje približno se nahaja oni dražestni prostorček, kjer je on tolikokrat in tolikokrat sameval in se vdajal svojim mislim . . .

Toda to je trajalo samo par tednov in skoro nehvaležno je bil, da se je dal tako naglo omotiti življenju, ki ga je obdajalo zdaj. Ah, le nekaj dni je bilo treba in svoje samote ni pogrešal več! Dobil je tukaj kar nepričakovano nadomestila za vse, karkoli ga je mikalo prej tam. Tisto tajinstveno šuštenje sredi mladega, od solnca obsevanega zelenja — da, kako lepo! Toda tudi iz šelestenja fine svile, ki se je oklepala gibkih ženskih udov, mu je zvenelo nekaj prijetnega, da, poetičnega! Veselo ptičje petje, ob katerem se

je tolikokrat naslajal sredi gozda, ah, kako lahko ga je pozabil spričo žgoleče govorice in zvonkega smeha, ki mu je zvenel tu iz grl lepih devojk na uho! Pisanih metuljev tukaj ni lovil, pa tudi treba ni bilo, ker so mu zdaj hkratu mnogo bolj ugajali oni ponarejeni na slamniki, ki so čepeli na lepih glavicah mladih dam. Tudi za šegavimi vevericami se zdaj ni podil, zato pa si često ni mogel kaj, da bi ne bil stopil malo hitreje za kako vitko, lahkono — srnico!..

On, veliki občudovalec narave, je občudoval naravo tudi tu, samo da so obračali zdaj nase njegovo pozornost drugi predmeti! Oni sladki ritem ženske hoje, kaka poezija, in — krasno žensko telo — ah, kolik umotvor, kolika popolnost, kak sijajen uspeh ustvarjajočih naravnih sil! . . .

In čudo nad čudo! Koliko slabega je slišal o mestnem zraku in kako se ga je včasih bal, a on se je čutil zdaj v tem zraku hkratu tako zdravega in čvrstega kakor še nikdar prej! Zdelo se mu je, kakor bi bilo to življenje, ki je tako krepko pulziralo okroginokrog, budilo tudi njega k novemu življenju, kakor bi bilo to hrepenenje po uživanju, ki je odsevalo iz toliko in toliko jasnih, bistrnih oči, podžigalo tudi v njem veselje do življenja.

Da, zdaj je tudi on po dolgem, dolgem času zopet hrepenel in kopnel, zdaj je vedel tudi, da je življenje brez želja, brez koprnenja prazno in ničevno! Skoro žal mu je bilo zdaj za oni čas, ki ga je prebil v neplodnem sanjarstvu v samotnem gozdu, in kesal se je, da je celih dolgih pet let, najlepših let svoje mladosti, potratil in izgubil, ne da bi bil kaj videl ali okusil življenja! . . .

Kar doumeti ni mogel, kako je bilo to mogoče! . . .

In vendar je bilo to povsem naravno!

Milan je bil pozabil, da se nekaj v bučnem življenju ni počutil tako dobro kakor zdaj . . . domisiil se ni, kako ga je včasih vznemirjalo vse to, kar mu je zdaj prijalo in ga razveseljevalo. Že po rojstvu malce melanholik, je bil z dolgoletnimi napornimi študijami izrabil ter utrudil svoje živce tako, da se ga je lotevala hipohondrija in da so mu prišli včasih hipi, ko je občutil življenje kot nekako breme. To je bil prvotni vzrok, da je iskal samote, in bila je nemara sreča zanj, da je samotaril. Toda tega se on ni zavedal zdaj več in tako tudi vedel ni, da sta ga samota in čvrsti gozdni zrak polagoma ozdravila in mu z zdravjem podelila ono veselje do življenja, ki ga je tako dobrodejno občutil zdaj.

Slaba stran njegovega življenja na deželi pa je bila, da se je privadil samotarjenja in pogrezanja v samega se. Če bi bil ostal,

kjer je bil, bi se ne bil morda nikoli izpremenil. V malem mestu na deželi je bilo vse tako vsakdanje in potekal mu je dan za dnem tako enakomerno, da je bilo skoro nemogoče, da bi bile zašle njegove stopinje v drugi tir. Imel je vsak dan ena in ista pota, srečaval je vsak dan ene in iste obraze in bilo ni ničesar, čisto ničesar, kar bi ga bilo vzdramilo iz njegovega letargiji podobnega stanja. Vsa tista dekleta in žene, dasi čedne, dostikrat tudi iskre in zaljubljene, mu vendar niso bile zadosti interesantne in niso imele do njega toliko moči, da bi mu bile zbudile trajno zanimanje — baš zaradi tega, ker jih je srečaval na vseh koncih, ker jih je videl vedno in povsod. In v tem oziru se v vseh petih letih, ki jih je preživel na deželi, ni bilo izpremenilo čisto nič, kvečjemu to, da so bila nekatera dekletca malo odrasla in da so se bile začele starejšim damam kazati semtertja gube na obrazih.

Samevanje mu je bilo prešlo vsled tega v meso in kri in skoro gotovo je, da bi bil sameval še vedno, ako bi bil ostal na svojem starem mestu. Moralo se je nekaj zgoditi, kar ga je potegnilo siloma iz onega otrplega stanja, v katerem je bil že napol odrevenel, nekaj, čemur se upirati ni mogel in kar je paralelizovalo vztrajnost, v kateri je bil običal njegovega žitja tok.

Na njegovem novem mestu je učinkovalo hkratu toliko različnih stvari nanj, obračalo je toliko raznih pojavov njegovo pozornost nase, da se je moralo razvedriti v njegovi glavi, da se je moral izviti tisti moreči monotonosti, ki je včasi tako težila njegove možgane, ne da bi se bil sam zavedal tega. Tu ni bilo več tiste uspavajoče enoličnosti kakor na njegovem dosedanjem službenem kraju, kjer se mu je zdelo, ako je prišel med ljudi, kakor bi listal pratiko, ki prinaša leto za letom vedno ene in iste sličice svetnikov in svetnic božjih — tu je bilo vedno kaj, kar je prijalo njegovemu pogledu, njegovemu srcu; njegove oči so zastrmele zdajpazdaj, begale so mu željno od predmeta do predmeta, ne vedoč, kje naj bi se dalje pomudile; tu je sledil kontrast kontrastu in tako je njegova dovzetnost za zunanje vtiske rasla od momenta do momenta. S tem pa je raslo tudi njegovo veselje do življenja, njegova slast do uživanja. Bil je preroben. Iz navadnega pusteža je bil postal človek, ki se je zavedal vrednosti tega, kar mu je nudilo in obetalo življenje.

In polagoma se je popel do onega srečnega razpoloženja, ki ga poznata le zdravje in mladost, do onega sladkega razkošja, ko človeku venomer vriska radosti srce, ko mu duša poje himne, ko

mu prekipevajo prsi sladkih čuvstev, ko mu je vzet pogled za vse temne strani življenja, ko vidi vseokrog srečo in nič drugega kakor srečo . . . Bil je kakor v ekstazi . . . bil je podoben entuzijastu, ki je ob vsaki stvari enako vznemirjen, ki se veseli neznatne travice isto tako kakor krasno razcvete rože, ki objema z enako ljubeznijo vse, kar mu pride nasproti. Da, on je ljubil, ljubil z neizmerno ljubeznijo ves svet, ljubil z enako ljubeznijo vse te lepe žene in brhka dekleta, ki so ga srečevale in ga pogledavale tako pomembno, tako koprneče, kakor se je videlo njemu . . . Njegova ljubezen je bila prevelika, preneskončna, da bi se bila mogla omejiti na posamezen predmet . . .

In to je bilo vzrok, da se je bilo Zori in Vidi prvič v življenju dogodilo, da je šel mimo njiju mož brez posebnega zanimanja, da sta doživeli ono grozno razočaranje, ki ju je globoko užalilo v njihini samozavesti, vsekalo jima rano v srce, iz katere je pognala potem kal njihine mogočne ljubezni . . .

A bilo je naravno, da je začel Milan, ko se je bil streznil iz prve opojnosti, polagoma razločevati in primerjati, naravno, da je začel i on čutiti lepote moč, da se je začelo i njegovo zanimanje osredotočevati v to, kar je najbolj prijalo njegovim očem, da so se njegove želje sčasoma utesnile v gotove meje, da se je začel predmet njegovega hrepenenja oblikovati, uteleševati . . .

Ne, Zore in Vide tudi on ni mogel prezreti! In godilo se mu je nekaj časa baš tako kakor vsakemu, ki je uzrl ti izredni deklici, ki sta begali v onih časih ves moški svet — tudi on ni vedel, kateri bi dal prednost, katero bi smatral za vrednejšo svoje ljubezni. Obšlo ga je sicer nenadoma razsvetljenje, vedel je, da je na cilju, čutil je instinktivno, da je njegova usoda združena z usodo ene izmed teh dveh prijateljic, toda katera je tista, ki odkaže njegovemu življenju nov tir, ki odloči srečo ali nesrečo njegovo, to mu dokaj časa ni hotelo postati jasno. Zdaj ga je omamila Vida s svojim žarečim, globokim pogledom, da je vztrepetal v sladki grozi, zdaj zopet ga je očaralo Zorino oko s svojim mehkim, božajočim svitom, da mu je v rajski slasti zatrepetal srce . . .

Vendar ta razdvojenost, ki se ga je lotevala, ga niti vznemirjala ni preveč. Nasprotno, nudila mu je posebne vrste užitek. Uvidel je bil kmalu, da sta obe deklici vredni njegove brezmejnne ljubezni, uvidel, da mu mora biti vsako najmanjše znamenje, s katerim mu pokaže ena ali druga svojo naklonjenost, vir najslajše blaženosti. Zakaj bi ne okušal te blaženosti, zakaj bi se ne veselil sreče, ki se

mu je tako prijazno smehljala, zakaj ne bi srkal v polnih požirkih iz čaše sladkosti, ki se mu je nudila tako radodarno . . .

Njegova sreča je bila tem popolnejša, ker ni vedel, koliko je bilo medsebojno tekmovanje krivo, da sta mu obe deklici kazali bolj ali manj očitno svoje simpatije.

In tako se je rad pridružil igri, ki sta jo bili oni pričeli, in razkošna radost mu je polnila srce ob zavesti, da sta bili obe njegovi, da sta si obe prizadevali, prisvojiti si ga . . . Bilo mu je v največjo zabavo, videti, kako sta koprneli po njegovem pogledu, kako sta vedno trepetaje čakali, kateri bo dal prednost. Da, bil je včasih toliko neusmiljen, da mu je delo celo dobro, če je vedel, da je to ali ono ranil, če je vedel, da trpi, da se huduje zaradi njega. Kadar se ga je lotila prava hudomušnost, je pustil celo obe v negotovosti in tem večjo slast je občutil, če je vedel, da trpita obe . . .

Toda sčasoma so se ga pollaščali resnejši občutki. Polagoma, ne da bi se bil zavedal, kako je prišlo, je bilo začelo pešati njegovo zanimanje za Vido, a ono za Zoro je raslo bolj in bolj. Vedno porredkeje se je dogajalo, da je pustil Zoro vračati se nezadovoljno z izprehoda domov, in če je to semtertja še storil iz nekega njemu samemu neznanega vzroka, morda, ker se mu je zdelo, da je i njeni prijateljici nekoliko rahločutnosti in obzirnosti dolžan, je zaradi tega sam trpel in težko je čakal drugega dne, da bi bil popravil, kar je bil po svojem domnevanju zakrivil v Zorinih očeh.

Čim dalj je imel priliko, opazovati obe deklici, tem bolj je uvideval, da mu pri odločitvi za eno ali drugo ne more biti merodajna njijina lepota — saj sta bili obe lepi — temveč njijin temperament, ki si je bil tako različen, tako zelo nepodoben; uvideval je tudi čimdalje jasneje, da je bila to le hipna slast, ki jo je občutil ob Vidinih pogledih, in da bi mogel uživati trajno srečo le ob Zorini strani. O tem ga je uverilo vse njijino vedenje, o tem ga je prepričal tudi način, kako sta se skušali med seboj, način, kako sta se bojevali zanj . . .

In tako je prišel Milan nekega dne do trdnega sklepa, da mora postati Zora njegova . . .

Toda storil ni ničesar, kar bi bilo pospeševalo uresničenje tega sklepa. Nasprotno! Ko je bil ta sklep v njem dozorel, se mu je zdelo, kakor bi bil najvažnejše že dosegel! Čutil se je hkratu tako mirnega, tako zadovoljnega, ko mu je bilo jasno, kaj je svojemu srcu dolžan! Zdaj, ko je vedel za svoj smoter, se ga je često iznova lotevala ona mladostna razposajenost, začel se je iznova igrati z

deklicama in z egoizmom mladega, objestnega človeka se je veselil, če je videl, da eni ali drugi krvavi srce zaradi njega, zavedajoč se, da jima tako še bolj neti ljubosumnost in ljubezen. Niti na misel mu ni hodilo, da se izcimi iz tega njegovega početja zanj morda tragična krivda in da ga zadene lahko kdaj odgovornost za to, da je tako lahkomišelnost netil v mladih srcih ljubezni strast . . .

VIII.

„Ah, kdo bi se trudil in mučil! Če ne gre, pa ne gre!“

S temi besedami je porinil Milan nejevoljen od sebe spis, s katerim se je že celo dopoldne belil glavo, ne da bi bil mogel priti do kakega zaključka, kako bi ga najbolje rešil.

Naslonil je glavo na desnico in se ozrl proti oknu, skozi katero se mu je smehljalo jasno, temnovišnjevo nebo.

Njegova mehka duša je bila danes še bolj občutljiva nego sicer. Vsak vztrepet listja, ki je šumelo na bližnjem drevesu, vsaka mušica, ki je šinila mimo njegovega očesa, vsak solnčni žarek, ki je zaplesal in se zaiskril na oknu, vse, prav vse je vzbujalo njegovo pozornost, ga napotovalo k razmišljanju. Množina kompliciranih, komaj pojmljivih čustev mu je prešinjala srce, a skozi vsa ta čustva se je vlekle nekaj kakor rdeča nit, nekaj boleznega, a vendar ne neprijetnega, nekaj sladkootožnega, nekaj kar ga je skelelo, a česar bi vendar ne bil rad pogrešal! Neštete misli so mu švigale skozi možgane. Budili so se mu spomini na preteklost, vstajala mu je prihodnost pred oči, a baval se je tudi s sedanostjo. In če je primerjal to, kar je imel, kar je bil prebil in užil in kar ga je še čakalo, je bil nekako zadovoljen s svojo usodo. Bogastva mu res niso bile naklonile rojenice, tudi marsikaj bridkega ga je bilo že doletelo v življenju, toda za vse to ga je obilo odškodovala sreča, ki jo je občutil spričo dejstva, da plamti zanj tako dekle, kakor je bila Zora.

Da ga ljubi, o tem kar nič ni dvojil, in nepopisno veselje mu je polnilo prsi ob misli, da si je tako izlahka, tako brez truda osvojil srce onega bitja, ki ga je moglo osrečiti kakor nobeno drugo . . . ki ga je čislal in ljubil nad vse! Da, tudi prihodnost je stala pred njim, jasna, lepa, čarobna! . . . Nobenega oblačka nikjer! Vse čisto, vse jasno! . . . Niti najmanjša skrb ga ni težila! Samo da ga je Zora ljubila! Še ni bil govoril nobene besedice ž njo, a vendar je vedel, da je njegova, samo njegova! . . .

„A čas je, da se ji približam, čas, da storim konec temu nedostojnemu postopanju!“

Občutil je hkratu kes, da se je tako igral z deklicama; tista mladeniška razposajenost ga je bila hkratu minila in sram ga je bilo svojega početja.

„Temu mora biti konec, temu mora biti konec!“ je ponavljal sam pri sebi. „Poslej hočem biti odkrit, pošten! Zora naj zve, da ljubim njo, samo njo! Priti mora do sporazumenja, in ko se to zgodi, potem . . .“

Zatisnil je oči in se zamislil. Domišljija je razstrla najkrasnejše, najljubkejše slike pred njegovimi duševnimi očmi — samo prizore iz življenja, ki ga je še čakalo, same zlate dneve, ki jih bode žil poleg ljubljene deve . . .

Dolgo se je mudil v duhu pri teh slikah, naslajal se ob njih, tešil si ž njimi svoje koprneče srce, ko pade hipoma senca na blestečo panoramo . . . Kakor temna silhueta je vstala podoba dr. Bronove soproge pred njim — a še kot taka krasna!

„Kaj hoče ta tukaj?“ si je dejal ter mahnil z roko, kakor bi hotel pregnati prikazen. Toda vračala se mu je vedno zopet in bilo mu je tem neprijetneje, ker se je spomnil obenem, kako zelo se je pregrešil zoper pravila dostojnosti. Kajti od tistih dob, ko je bil prvokrat pri Bronovih, je bilo poteklo že več nego tri mesece, a on ni bil nikdar več tamkaj, čeprav mu je bil dr. Bron precej vrnil obisk in čeprav je bil obljubil, da bode prihajal večkrat.

Pripravljal se je pač često, da bi šel, a odločiti se nikdar ni mogel, odvrnilo ga je od njegovega naklepa vedno neko vznemirjajoče čustvo, ki se mu je pojavilo vselej, kadarkoli se je namenil, da pojde. Zakaj? — —

Začel je razmišljevati, a predno si je mogel odgovoriti na to vprašanje, potrka nekdo na vrata in v sobo stopi — dr. Bron!

Milan mu stopi nasproti. Ves presenečen, ni vedel reči nič pametnega, zato je vzkliknil samo: „Baš v tem trenutku sem mislil na vas!“

„Brzobjavljenje brez žic! . . .“ se zasmije dr. Bron.

„Menda res!“

„Prav gotovo! Vi ste čutili, da prihajam, zato ste se zmislili name. Po mojem mnenju se vzbujajo misli na čisto mehaničen način; dotičnega posredovalnega medija seveda še ne poznamo, toda jaz sem prepričan, da bo človek tudi delovanje svojih možganov še kdaj razumel! Mogoče celo, da pridemo še tako daleč, da bomo drug drugemu misli čitali . . .“

„Tega bi si ne želel!“ odvrne Milan. „Zakaj kar bi človek potem vse tako zvedel sam o sebi . . . Sicer pa že zdaj včasih uganemo drug drugemu misli . . .“

„No, potem ste morda tudi vi uganili, kaj vas čaka neprijetnega . . . Kajti z neko prošnjo vam prihajam . . .“

„Ne vem, gospod doktor, kaj bi mogli vi zahtevati od mene, da bi mi bilo neprijetno . . .“

„Jako ljubeznivo! Smem torej upati? . . .“

„Prosim, gospod doktor, govorite, samo govorite! Na uslugo sem vam, če je le v moji moči!“

„Vedite torej, da bomo imeli jutri popoldne ob štirih krst.“

„Kaj mi pravite, gospod doktor?“

„Da, pred devetimi dnevi je povila moja žena dečka . . .“

„In jaz niti slutil nisem . . .“

Dr. Bron se je nasmehnil.

„Moja žena je v takih stvareh zelo diskretna! Bal sem se celo, da še preveč. No, zadnje tedne itak ni hodila z doma, samo če se je peljala na izprehod . . .“

„In jaz bi jo bil kmalu obsodil!“ se je domislil Milan. Kajti, ko se je bil tistikrat vrnil od nje domov, so se mu vzbujale čudne sumnje . . .“ V takem stanu je naravno, da je imela glavobol! Eh, kak lopov je človek! Pri vsakem najmanjšem povodu podtika drugim slabosti in slabe namene! Zlasti pa se moški odlikujemo v tem pogledu!“

Tako si je očital Milan po tihem, dr. Bron pa je nadaljeval:

„Da, zdaj imam tudi sinka in moja najsrčnejša želja je izpolnjena. Naznanil nisem tega nikomur pismeno in zato zveste tudi vi to novico šele iz mojih ust. Tukaj namreč nimam toliko znancev, da bi bilo vredno dati tiskati naznanila, na deželi pa bi se mi morda smejali, če bi storil kaj takega . . .“

„No, in kako se počutita milostiva in mladi junak?“ vpraša Milan.

„Hvala za vprašanje, vse gre dobro! Pomislite, žena je že par dni pokoncu, a otrok je tako krepak, da nam ni treba čakati nič več s krstom . . .“

„Torej čestitam presrčno!“

„Hvala, hvala! Ali zdaj pride tisto, kar vam morda ne bode ljubo! Vidite, za botra imamo že dalje časa izbranega vojaškega kapitana Zucchija iz Trsta. Brzjavil sem mu že pred dvema dnevnoma, pa nisem dobil doslej še nikakega odgovora. Iz tega sklepam, da je kam odpotoval, in poiskati mu moram namestnika, namestnika v tem zmislu, da bi pri krstu prisostvoval, kajti botrstvo je Zucchi

definitivno prevzel. Z ženo sva mnogo premišljevala, do koga bi se obrnila v tej stiski, ne da bi bila dospela do kakega sklepa, ker človek tako nerad nadleguje. A danes po noči je prišlo moji ženi hipoma na misel, da bi bili nemara vi tako prijazni, prevzeti ta neprijetni posel, in ni mi dala miru, dokler se nisem napotil do vas, akoravno vem, da vam to nikakor ne more biti pogodu . . .“

„Ali prosim, gospod doktor!“ je hitel ugovarjati Milan. „To je vendar jako malenkostna stvar! Sicer res ne vem, kako se mi bo vesti kot botru, ker kaj takega še nikdar nisem bil, a nadajam se, da bo imel dotični duhovni gospod potrpljenje z menoj in mojo nevednostjo.“

„Tega se kar nič ne bojte! Vi hočete biti torej res tako dobri? . . . Ah, kako vam bo moja soproga hvaležna!“

Doktor Bron se je nato poslovil . . . Bil je mož nizke postave in delal je majhne korake, a stopal je tako naglo, da je moral Milan skoro teči za njim, ko ga je spremljal do stopnic.

„Na, zdaj pa imaš!“ s temi napol glasno izgovorjenimi besedami se je vrnil Milan v svojo pisarno nazaj. „Zdaj sem prisiljen iti tjakaj! A kako naj se izgovorim, da nisem šel prej? . . . Najbolje bo, da se storim neumnega, kajti z izgovori bi le še povečal svojo krivdo! . . . Pa da si je izvolila baš mene? Človek bi mislil, da bi morala biti razžaljena! Čudno! . . .“ — —

In zopet so se mu vzbujale dvojbe in iznova se ga je lotevalo neko vznemirjenje . . . Prišlo mu je na misel to in ono . . . Nekoč je slišal nekaj šepetati o dr. Bronu in njegovi ženi . . . Toda kaj tisto! Ljudje so zlobni! . . . A istina je bila, da je živel dr. Bron doma zelo skromno, da, naravnost revno, njegova žena pa tu v mestu v največjem razkošju in udobnosti . . .

„Dober, plemenit mož, požrtvovalen oče in soprog, ta dr. Bron!“ si je mislil in — smilil se mu je . . .

IX.

Drugi dan dopoldne je bil dr. Bron še enkrat pri Milanu. Prišel mu je povedati, da se je kapitan odzval brzojavnim potom in da dojde še pravočasno.

„Tako ste oproščeni sitnosti,“ je zaključeval, „toda k mali slavnosti, ki jo imamo po krstu, morate vsekakor priti!“

Milan ni mogel biti tako nevljuden, da bi bil odklonil vabilo.

Ko je prišel popoldne ob določeni uri k Bronovim, ga je sprejela starejša hčerka Favsta. Priskakljala je bila iz kuhinje z nazaj zavihanimi rokavčki in belim predpasnikom.

„Oprostite, pomagati moram kuharici!“ se je izgovarjala. A peljala ga je navzlic temu v salon. Namignivši mu, da naj sede, je sedla tudi sama na zofo. Vedla se je prav kakor kaka odrasla dama, ki sprejema vsak dan posetnike. Bila je dražestna v svoji kuhinjski opravi, dražestna pa tudi v svojem prizadevanju, da bila kos svoji nalogi in da bi častno in dostojno zvršila svoj težavni posel. Toda to se ji ni povsem posrečilo. Njena otroška narava ji ni dala, da bi bila ostala tako dostojanstveno resna, kakor bi se bilo spodobilo. Smeh ji je neprenehoma uhajal in neprenehoma je kazala svoje goste, drobne zobke, kolikor so to sploh dopuščala njena mala usteca. Pri tem se ji je delala v desnem licu preljubka jamica, a njena ne baš velika, nagajiva očka sta se ji šegavo skrivala za polnima, rožnima licema, ki sta se vselej dvignili kvišku, kadar se je nasmejala . . .

Milan se je počutil dobro nasproti mikavnemu dekletcu, vendar se mu je videlo potrebno opomniti:

„Gospodična, prosim, če vas morda zadržujem . . .“

„O ne, ne! . . . Poglavitno je opravljeno. Sicer pa mora biti mama vsak hip tu . . . Oblači se še. Upam, da pridejo tudi iz cerkve kmalu. Aha, mama že prihaja . . .“

Deklica je odšla in na njeno mesto je sedla mati. Milan je pričakoval, da mu bode očitala njegovo že skoro razžaljivo vedenje, toda nobene besede ni črhnila, iz katere bi bil mogel sklepati, da je nejevoljna. Nasprotno, bila je izredno prijazna ž njim. Povprašala ga je o tem in onem, a končno je pripomnila:

„Boste videli, kako lepo botrico imamo! Strmeli boste, strmeli, vam rečem — toda tu so že!“

Vstala sta oba ter šla prišlecem nasproti. Milan je ostrmel, kajti med došlimi sta bili — Zora in Vida!

Ob običajnem predstavljanju je Milan zvedel, da sta Zora in Vida prijateljici Favstini, ker so bile nekaj časa skupaj v nekem znamenitem ženskem zavodu, in da je vsled tega postala Zora botrica Favstinega bratca.

Zora in Vida sta obe hudo zardeli, ko so jima predstavili Milana, a tudi on ni mogel zakriti svoje velike zadrege. Prenepričakovano mu je bilo prišlo to. Ko se je slučajno obrnil proti domači gospodinjji, se mu je zdelo, kakor bi ga izredno ostro opazovala, in to ga je spravilo še bolj iz ravnotežja. Oddahnil si je, ko je začel dr. Bron naganjati goste, da naj posedejo okrog mize, ki je bila z mrzlimi jestvinami in pijačami bogato obložena.

(Dalje prih.)

„Slovaki in njih jezik.“

(Slováci a ich reč.)

Priobčil dr. Fran Ilešič.

Slovanski „Oger“ dr. Samo Czambel je pred nekaj časom izdal madžarsko brošuro zoper češko-slovaško zajednico, ki je izzvala silen odpor. Temu odporu se je odzval dr. Czambel v obširni knjigi, („Slováci a ich reč. V Budapešti 1903. Nákl. vlastnim. Str. 269.“) v kateri se trudi, da bi utemeljil svoje stališče in se očistil suma o izdaji svojega naroda.

V tej slovaški pisani knjigi proglašča Slovake za betev jugoslovansko, čisto različno od Čehov, hoteč s tem prerezati stike češkoslovanske, in priporoča Slovakom, da bi svoj jezik „očistili“ češčine.

Češki profesor Niederle je o knjigi izpregovoril v „Českém Časopisu Historickém“ ter po pravici to stvar odkazal jezikoslojvu, poudarjajoč, „že Slováci jsou a byli vždy částí západní slovanské oblasti jazykové a při tom v nejužším spojení s dialektickým centrem českým“.

Josip Škultéty, urednik zabavno-poučnega časopisa „Slovenské Pohl'ady“, je v svojem listu (sešitek 11., 1903, str. 709.—714.) tudi razpravljal o tem ter zavzel pravo stališče.

Ni dvoma, da imajo Slovaki več stikov z Jugoslovani nego Čehi v ožjem pomenu besede.

Ime „Sloveni“ se je obdržalo osobito tudi pri Slovakih; Madžari so Slovakom in nam Slovencem nadeli ime „tot“; pa tudi Nemci so z besedo „Winden“ poleg Slovencev zaznamenovali Slovake; slovaško „Slovenské Pravno“ so nazvali Windisch-Proben.¹⁾

Dialektnih posebnosti, zblížujočih Slovake z Jugoslovani, je obilo, in sicer tem več, čim dalje gremo na jug, zlasti na pr. v gemerski stolici.

Na drugi strani sem že večkrat opozarjal v Jagičevem „Archivu“, da imajo severna slovenska, iztočnoštajerska narečja več skupnosti s severno slovanščino.

¹⁾ Škultéty pripominja: „Odkod pri Nemcih in Madžarih skupno ime za Slovake in Slovence? Poleg vsega smo se tudi mi sami enako zvali, ko so Nemci in Madžari prišli z nami v dotiko.“

„Ali — enota Slovakov z zapadnimi Slovani je tako trdna, da vse to nič ne izpreminja stvari in ne more biti dokaz našega jugoslovanskega pokolenja“, pripominja dobro Škultéty. Zakaj to, „kar je v slovaščini enako ruščini, na drugi strani jugoslovanskim jezikom, izvira iz lege slovaških bivališč. Bivamo tako, da smo, dokler nas Madžari niso odrezali od juga, bili v zvezi — mimo lužiških Srbov — z vsem Slovanstvom. Sledovi našega sosedstva z južnimi Slovani, ohranjeni zlasti v slovaščini med Rimavo in Šajavo, so za slovaško zgodovino in za slovansko jezikoslovje enako dragoceni.“

Dialektne študije kažejo, da so v slovanskih jezikih pojavi, ki se umikajo klasifikaciji. Ali „tega nam ni treba obžalovati. Slovanska enota je tem trdnejša“ (Škultéty, 713).¹⁾

Profesor Pastrnek v Pragi se bo sedaj lotil znanstvene obdelave svojega dialektološkega gradiva, da bo tem laže zavrnil Czambelovo „madžarsko“ znanost, osobito njegove zaključke, ki jih je izvajal iz nedostatnih premis. („Slovanský Přehled“ VI. 90).²⁾ —

Namen Czambelove knjige je jasen: Slovake „očistiti“ čeških zvez in jih priklopiti madžarski kulturi, to je, jih osamiti in potem raznaroditi.

Uspeh knjige pa je namenu nasproten. Češka publicistika, ki je prozrla notranjost Czambelovih manevrov, se mu je odločno uprla in poudarjala solidarnost Slovakov s Čehi. „Da so slovaški pisatelji segli k domačemu narečju, se je zgodilo poglavitno zato, ker se v šolah niso mogli dovolj naučiti knjižne češčine. Stvar je taka, da se Slovaki niso zato odtrgali od češčine, kakor da bi to bila potreba ljudstva, ne umevajočega morebiti čeških knjig, ampak odtrgali so se zato, ker je to bila potreba slovaške inteligencije, pišoče knjige za zabavo in pouk. Rajši je lepo pisala v narečju nego knjižno češčino v posmeh.“ (Ružomberški „Hlas“ po „Slov. Přehledu VI. 115).

To tolmačenje je bistveno vpoštevati tudi pri presoji naših domačih razmer za ilirizma.

Czambelova slovaško-madžarska afêra je tudi za nas jako poučna.

¹⁾ Kam bodo gledali naši slovenski klasifikatorji jugoslovanskih jezikov, kadar jim pove Jagić, da imajo v slovanski filologiji klasifikatorski poskusi jedva tak pomen kakor Linnéjev sistem v botaniki? Zakaj še dandanes ni mogoče strogo ustanoviti, kje prestaja narečje in kje se začenja jezik.

²⁾ Prim. oceno Czambelove knjige v Jagićevem „Archivu“.

Književne novosti

Ivan Cankar: „Hiša Marije Pomočnice“. (Konec.) Jaz sam bi ugovarjal posameznostim z ozirom na umetniško kompozicijo, dvomil bi s psihologičnega stališča o opravičenosti te in one fantastne kombinacije, vendar je umotvor napravil name tak vtisk, da sem moral trpeti z nesrečnimi otroki, da sem se radoval nad ljubkim gostom-kanarčkom in se jezil nad surovimi gosti, prihajajočimi iz zunanjega sveta, dasi sem sam tam doma in dasi verujem le v to svetlo solnce. To je dokaz o umetniški sili našega umotvora, četudi vem, da so oddelki neenake plastične izrazitosti, in da se je Cankar tudi tu zopet izkazal v risanju nestalnega valovja duševnega življenja, to tembolj, ker si je izbral za predmet osebe, ki po svoji starosti in preteklosti, zlasti pa bolni konstituciji dopuščajo umetniku porabo vseh sil nebrzdane fantazije. In če je Cankar poslal med Slovence iz tujega sveta tako delo take vsebine, pač niti v sanjah ni mislil, da si pridobi kak gram popularnosti; po cve-točih solnčnih livadah sreče in življenja? Morda je kaprica, da si je sedaj izbral sobo v hiralnici, kjer umira štirinajstero nedoraslih deklic, ki se pokore za grehe svojih roditeljev. A ta belo pobeljena soba in te prerano dozorevajoče dušice so kakor zbirajoča leča, skozi katero gredo žarki raznih barv, svetli in umazani. Zunanje dejanje je seveda neznatno, a poleg vsega nam stopajo ta upala, bleda, smrti posvečena lica po svojih osebnostih in posebnostih plastično nasproti. Neprimerno bogatejše in pestrejše pa je gibko življenje njih misli; po tem življenju so zvezani ti otroci z drugo vrsto lic, ki le mimogrede telesno nastopajo na deskah. Mi dobro vemo, da so ta drobna telesca pred nami vela, z ranami pokrita, ali imamo sočutje z njih tragično usodo, ki je obenem resna tragika in globoka ideja našega umotvora. Ti nevedni in vendar mnogoizkušeni otroci žive v tem prostoru svoje srečno življenje, ker jih pravo življenje, katero oni imenujejo grobo in surovo, ker jih je vrglo sem na suhi prod, ni še poljubilo na tople ustnice; ti otroci sovražijo oni svet zunaj in se posmehujejo ljudem iz onega sveta, ker so neki slabi in smešni kakor nerodni otroci. A gorje, če ono sovraženo življenje poljubi takega otroka, če se maščuje, ker tedaj spozna stvor smrti, da že leži v rakvi, in biti živ zaprt v rakev, to je strašno, obupno. Tina se v tem spoznanju zastrupi. In vendar je tudi to bledo, mistično življenje surovo, polno grobe sebičnosti. Kanarček je seveda sorodnik teh bolnih bitij, saj je rojen v kletki, svojeglavni vrabec-anarhist pa naj se le ubije, ker mu ni lepo to bolno življenje. In čim bornejše in enostavnejše je življenje teh stvorov, tem nebrzdanejšje je med življenjem in smrtjo frfetajoče fantastno življenje teh deklic, ob katerih nebrzdanosti je uveljavil Cankar ves svoj dar psihologičnega risanja. Seveda bi se dalo tuintam ugovarjati opravičenosti te ali one poteze z ozirom na kompozicijo, dvomiti bi mogel tupaťam o psihologični vernosti in verjetnosti teh bujnih fantazmagorij, ali umetnik bi mogel ugovarjati z nepreračunljivostjo bolesterne domišljije teh svojih lic. Posebno umetno vrlino sem občudoval ob dejstvu, da nas pisatelj ne muči z nepregledno vrsto enakih prizorov, marveč nam privošči tupaťam odpočitek na trdih tleh realnosti, da nas poteim tem više dvigne v sfero sanjavega in čuvstvenega življenja. V poslednjem oziru je seveda včasí prebogata, pregostobeseden, da se vendar zdi, kakor bi si človek težko iz zapisanih besed

ustvaril zaokroženo misel. Dasi se je tudi tu izkazal Cankar nadarjenega opisovalca psihičnega življenja, vendar so nekateri oddelki prizornega dejanja, dasi manj bleščeči, vendar veliko plastičnejši. Vse pa kaže, da je Cankar imel resne namene, pišoč svoje najnovejše delo, kjer je izključena vsaka frivolna misel. Da ni imel s tem namena, priboriti si pri Slovencih kak gram popularnosti več, to menda z gotovostjo smem trditi. Če ni imel resnejšega namena, gotovo je hotel, ker Cankar je včasih hudomušen, razjeziti svoje filistre in moraliste, morda tudi — če se ne motim — spraviti svoje rahločutne kritike v — zadrego. Zato pa te obžalujem, draga knjiga, ker občutila boš njih jezo; to pa si menda sama že čutila, ker si se oblekla v žalno obleko. Bodi prepričana o mojem sožalju!

Dr. Iv. Merhar.

Josip Kostanjevec: „Iz knjige življenja“, II. zvezek. Založil pisatelj. Tiskal R. Šeber v Postojni, 1904. — Da je Kostanjevec spreten pisatelj, to se je že dovoljkrat povedalo; da je marljiv, o tem priča naš „Zvon“; da je dober pisatelj, se — kolikor je v takih sodbah mogoče doseči sporazumljenje — priznava; da pa bi lahko bil še boljši pisatelj, to se menda doslej v tej zvezi še ni reklo. Pa je tako! Le prečitajte pazno pričujočo knjigo in potrdili mi boste.

Torej naša premisa je: „Kostanjevec je dober pisatelj“; dokazati je treba, da bi lahko bil še boljši. Kdor pa se ne zanaša na premiso, naj prebere še enkrat črtico v „Poštnem vozu“; kaj takega ne najde slepa kura, vulgo slab pisatelj. Komur pa so zrna premalo, ta bo priznal razvoju dejanja v romanu „Kotanjnska elita“ (posebno v drugi polovici) vsekakor hvalo, češ, tu je sposobnost in rutina. — Ali naš dokaz? Teh devetih sestavkov, ki jih obsega knjiga, ne bom podrobno presojal; izluščil bom le dve, tri splošne posebnosti pisateljeve, ki si jih želim drugačne.

Kostanjevec bi rad, da bi ga smatrali za realista ali celo naturalista po poklicu; rad sproži priliko, da priznava svoje veroizpovedanje. Ker je slične svoje izjave napeljal v neposredni tok svojih spisov, mu s stališča tehnike ne bomo kaj prirekali. Sicer pa velja sledeče: realizem zagovarjati se dandanes pač pravi kamenje nositi na Grintavec, vendar je vobče morda dobro, povedati isto resnico po večkrat na leto; vsekakor pa je načelna napaka, da veljajo za realiste redno le tisti, ki slikajo nenravnost, in da so oni moralisti, idealisti in ne vem še kaj, ki kažejo človeka, kakršen bi moral biti. Prav ni niti eno niti drugo. „Življenje, resnično življenje nam slikaj pisatelj,“ tako pravi karikovani profesor Traven na str. 225., načelen idealist; tako mislijo tudi njegovi zelo naturalistni družabniki, samo da Traven zahteva, da se ženske — saj okoli njih se suče svet — slikajo samo kot poštene, kakršne so, dočim tovariši menijo, da so vse malovredne.

Ni naš poklic, da bi branili ali napadali človeštvo vobče in slovensko ženstvo posebej — prave bisere in prave gnilobe najdemo v bajti, v palači in v malomestni hiši; kar pa se tiče pisateljske teorije, je baš ona zahteva „slikaj resnično življenje“ marsikateri pisateljski koleselj porinila v jarek ponesrečenosti. Da se življenje ne sme umevati le kot grdo življenje, to je pripomnil Traven čisto prav in Kostanjevec mu je s temi besedami nehote položil v usta ugovor, ki podere neizogibno realizem kot realizem le teme; prav tako pa bi bil seveda Travnov idealizirajoči realizem enostranski in napačen. Kam naj se torej obrnemo? Saj nas ne zadovolji niti eno niti drugo! Najpreprosteje bi bilo, da se združita obe struji; ali združitev postane nemogoča v tem trenutku, ko se dotičnik zaveda, da je i eno i drugo — struja; nehote postane strankarski. Vzrok v nesporazumljenju tiči v sledečem: Jaz trdim, naj se to tudi komu zdi čudno, da je pravilo „pisatelj slikaj resnično življenje“ vsaj za duševno življenje neizvedljivo in zato napačno. In hvala vsem deveterim

boginjam umetnosti, da je tako; sicer bi ne imeli nikake umetnosti na svetu! O da, vsak najmanjši, tudi brezpomembni dogodek „iz knjige življenja“, ne samo strel in pok, zakonska nezvestoba in pustolovstvo, je sposoben predmet za pisateljevo delo; ali: naj bo on tudi najzagrizenejši realist, predno bo kak dogodek opisal, moral mu bo odpreti zajedljivo pot čez svoje srce in stopil mu bo na dan v subjektivni obliki; da, še predno mu je odprl svoje srce, ni mogel niti vedeti, ali je njegova spoznava resnična, temeljita. — V tem zmislu je do neke meje res, kar pusti Kostanjevec na str. 33. prijatelja govoriti: „Ko sem pisal povest, sem prav zares pretrpel vse one bolečine, ki sem jih opisoval“. Bodi! Da pa je to „bilo grozno“ in vse, kar še nadalje pravi pisatelj, je mučeništvo dvomljivega značaja. Baš taka groza poveličava! Sploh pa ni tako — hudo; in kaj bi bilo tedaj, kadar bi dotičnik opisoval kaj — veselega, slastnega? Ne izkušajmo biti mučeniki iz lastne volje! — Pa nadaljumo! Seveda, kdor ni umetnik, ta zapiše grobo nekaj zunanjih vtiskov, ki jih je v naglici ujel v fotografsko škatlico; ker je zunanji obris res videti isti, kakor ga kaže življenje, si domišlja, da je realist. — Kostanjevec seveda ni tak, sicer bi bilo škoda vsake besede, tudi ni tako hud realist, kakor se dela; opozarjam le na jako idealizovano, lepo sliko „Kaj je prinesel Božidarčku Miklavž“; ali nekaj zunanjih manir, ki jih je opazil pri krščenih realisti, si je le prisvojil. Realisti so namreč iznova uvedli sila natančno opisovanje zunanosti, obleke, jedi, oprave. Čisto prav! Taki pripomočki nadomeščajo v spretnih rokah mrtvim predmetom dušo, ki je nimajo, ki pa jo človek in dogodki polagajo v nje. Ali vse take podrobnosti se morajo pokoriti ideji; malokomu se posreči, razprostoret idejo nad nje. Kostanjevcu se ni; kakor se n. pr. na str. 129. in 130. opisuje obedna miza z raznimi vini, celo s pomočjo suhega „i. t. d.“, to nas prav tako moti kakor na str. 183. opazka o posetnici in obleka iz „temno-svetlega kariranega mervil-leuxa“ na str. 187. — Ena taka malenkost nam podere vso iluzijo.

Filozofija je sestra poezije, filozofovanje ali bolje — dovolite mi še eno novo besedo — filozofkovanje je njena mačeha. V prvem sestavku „Vid Dobrin“ je Kostanjevec zašel precej v filozofovanje; dotični deli se niso posrečili. Pustite filozofijo! le z uporabljeno filozofijo si pisatelj ne sme biti nikdar navzkriž. Psihološki razvoj je pri Kostanjevcu vobče dobro utemeljen, le v krajših sestavkih je včasih malo silovit.

Jezik teče pisatelju gladko, posebno v dialogu; pri slikanju je nekaj predeklamatorski; zlasti bi naj opustil pisatelj nekatere ne posebno okusne izraze, ki so prav odveč; kako so n. pr. sluge molčali, bi se dalo lepše povedati nego s primerom z „markerji v Sacherjevih chambres séparées“. Kaj takega zamerimo zlasti, ker nam je podal ponatisk že objavljenega romana, tistemu pisatelju, ki je na str. 178. z imenitno pregnanco toliko povedal v enem samem stavku: „Truden sem nekoliko!“

S tem smo povedali na kratko, kako bi lahko postal dobri naš pisatelj še boljši. Veselili se bomo, ko bomo zabeležili, da je postal še boljši.

Dr. Jos. Tominšek.

Dve knjižici „družbe sv. Cirila in Metoda“. Naša slovenska šolska „družba sv. Cirila in Metoda“ razpošilja svojim članom letos dve knjižici, in to: „Sv. Ahacij s tovariši mučenci, kranjske dežele pomočnik“ ter „Mučenci, starokrščanska povest“. Življenje sv. Ahacija je opisal g. Vrhovnik, „Mučence“ pa je spisal Hrvat Milutin Mayer, a prevedel jih je Emonski (pseudonim). Obe knjigi, tako izvirna Vrhovnikova kakor prevod iz hrvaškega jezika („Mučenci“), imata lep jezik, saj je

znano, da je župnik Vrhovnik izboren stilist. Knjigi razpošilja „družba sv. Cirila in Metoda“ ter se poudarja, da sta posebno primerno darilo za njene društvenike. Tej trditvi pa moramo nekoliko oporekati! Naša „družba sv. Cirila in Metoda“ je bila ustanovljena za to, da bi branila ob mejah našega jezičnega ozemlja ter v meševitih krajih našo mladino potujčevanja (ponemčevanja in poitalijančevanja). Knjige, ki jih izdaja „družba sv. Cirila in Metoda“, bi morale biti torej v prvi vrsti narodne, t. j. vsebina takih knjig bi morala vzbujati narodno zavednost, navduševati mlade rojake za naš lepi materni jezik in tako za našo narodnost samo. Omenjeni dve knjižici pa sta skozinskoz verske vsebine in pisani sta s cerkvenega stališča. Dvomimo, da bi se s knjigami take tendence dosegel pravi namen naše šolske družbe. Naša družba je vseslovenska in zato naj izdaja knjige, ki zanimajo vse Slovence, ne samo rojake ene pokrajine! Duh, ki naj bi prešinjal izdaje naše družbe, moral bi biti narodno-radikalen, ne pa bizantinski in ultramontanski! S takimi rečmi se ne pospešuje namen naše šolske družbe. Pogledjte, kako delata nemški „Schulverein“ pa italijanska „Legazione nazionale“! Bodimo energični Slovenci in Slovani! To je zdaj prvo! Sicer pa želimo družbi pri razpečavanju njenih knjižic kar najlepšega gmotnega uspeha!

Radikalec.

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 153. (razred hist.-filol.) ima to-le vsebino: Miha Madijev de Barbazanis. Dr. Ferd. Šišić. — Današnji mostarski dijalekat. Matej Milas. — Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine. Dr. Milorad Medinija. — Osobine današnjega delničkoga narječja. R. Strohal. — Prvo istorisko doba narodne poezije. And. Gavrilović. — Dočim bode raziskovalce hrvatske zgodovine od leta 1290.—1330. zanimala osnovna študija Šišićeva o spletskem historiku Mihi Madijevem, ki je v prvi polovici 14. veka napisal delce o oni dobi, služita lingvistom Milasova in Strohalova razprava. V Delnicah (med Reko in Ogulinom) se govori narečje, ki je bolj slovensko nego hrvatsko; pozna se tam poluglasnik, „vrejme“ za „vrème“, „vouk“ za „vlk“, celo „puot“ za „plot“ itd. Slovcem dobro znanega belgradskega profesorja Andr. Gavrilovića razprava se vrti osobito ob vprašanju, je li so Srbi in Hrvati pred 15. vekom imeli epsko poezijo, kakršna se je v tem stoletju razvila o kosovskih junakih. Doslej se je običajno trdilo, da so imeli tako epiko i v prejšnji dobi (stari pisci svedočijo, da so se o zgodovinskih osebah onih starih časov pele pesmi). Gavrilović tega ne taji, a trdi: one historijske pesmi od 12. do 15. veka niso bile čisto epski umotvori daljšega obsega, marveč kratke epsko-lirske tvorbe. Nekoliko teh pesmic se je ohranilo kot poetski rudimenti, nekoliko se jih je poizgubilo, a tretji del se je izza 15. veka prepel v čisto epske pesmi; „pri tem prepevanju so se motivi pretvarjali, spajali in razstavljali kakor navadno pri takem vrenju“; zato so te nam osobito znane čisto epske pesmi zgodovinski manj zanesljive nego oni „rudimenti“. S tem se je Gavrilović postavil na popolnoma drugo stališče nego Vuk, ki je v teh kratkih pesmih zrl nedovršene „komade“ daljših epskih pesmi.

Dr. Fran Itešič.

Lopudska sirotica: Fragment Petra Preradovića. Dopjevalo Stjepko Ilijić. Ciena 60 h. Doljna Tuzla. Tisak I. Schnürmachera. 1903. m. 8°. str. 49. — Peter Preradović je ostavil nedopisano epsko pesem „Lopudska sirotica“, ki se odigrava na otoku Lopudu v bližini Dobrovnika. Tam je imel Dragić-Kapetan svoje dvore, ki je s Karlom V. šel pred Tunis, tam poginil in ostavil v siromaštvu tri brate, ki so služili kruh z ribarjenjem, in hčer, ki jim je čuvala bele dvore. V to dekle se je

zaljubljen sin vlastelinske rodbine ter je prihajal k Zorki, kadar so bili njeni bratje na morju. Njiju zvezi so stavljali zapreke roditelji Milovanovi, pa tudi bratje Zorkini so ji zabičavali, da ne sme več občevati s svojim ljubimcem, ker ni nade, da bi mogla kdaj postati zakonska. Zato pregovori Milovan svojo ljubimko, da naj zbeži ž njim z doma. Ona mu to obljubi in zvečer jo odpelje na otok sv. Andreja ter jo hoče postaviti pod nadzor samostana sv. Benka, kjer je bil njegov glavar najboljši prijatelj Milovanovega očeta. Tam v bližini cerkve zavikne neki glas dvakrat, dekle spozna, da je to glas njenih bratov; skušata pobegniti, a v lapidarnih verzih nam priča pesnik, da sta se sicer dva brata s sestro domov vrnila, a iz ladje sta izkrcala tudi mrtvo telo najmlajšega brata. Z nobeno besedo ni povedano, kdo je ustrelil mladeniča. Sumnjati se samo more, da je to storil Milovan. Kam pa da je ta izginil, ni nikjer povedano. V drugem spevu so prišli otočani k pogrebu ubitega brata. Ko sta ga brata položila na oder, reče najstarejši brat sestri: „To ti je poročni venec, ki je tvoji ljubezni docvel“, ter pokaže na venec, ki sta ga brata povila na prsi bratove. Potem jo izgrdi nemilo ter jo tira iz hiše, da se nikdar več ne povrne. Strga ji čepico (znak devištva) z glave ter jo odtira. Nihče se ne makne, da jo obrani. Tedaj nastopi otec Marko iz samostana in zakliče „mir vsem ljudem: blagoslov božji“. S svojim govorom pomiri brata in sestro ter odslovi ljudi, on sam pa vzame Zorko pod svojo zaščito. — Zorka vpraša takoj: „Je li Milovan še živ, ali je ostal meni veren? Sedaj šele mu hočem biti zvesta. Sedaj lahko gledam v solnce svoje ljubezni. Odvežite me tudi od bodočih grehov, ker hočem grešiti, ako je ljubav greh.“ — Vidi se, da je ta sirota takoj postala objestna, ko je našla zaščito duhovnika. — In res — tako sedaj nadaljuje Stjepko Ilijič Preradovičev torso, — oprosti Zorki tudi starejši brat Vuk ter postavi zopet rdečo dekleto na glavo. Ali brat Mijat je bil tisti, ki ni dal, da bi se rana zacelila z melemom oprost. V tretjem spevu se prikaže Zorka na pragu Dragičevih dvorov. Ona toži in narica za bratom ter se spušča proti morju, kjer se nekje v senci ustavi in plače ob grobu brata, potem se oddali. Naenkrat pripoveduje pesem, da so Dragičevi dvori opusteli, ker je najlepši dragulj iz njih odletel preko morja, t. j. deklisko srce, polno hrepenja in žejno ljubezni. Čisto brez prehoda sledi opis samostana sv. Benedikta. V njem je prebival otec Marko. Kar se prikaže pred njim dekle in mu nazivlje božjo pomoč. Na svarilo otčevu, da naj njemu na ljubav pozabi svoje ljubezni, ga vpraša Zorka, ali Milovan še živi in ali ji je veren. O. Marko ji to pritrdi in jo vpraša, kako sta se traka žive ljubezni na njih nebu prikazala. Ona mu pripoveduje, da je za svojega veselega devovanja opazila s preko ležečega otoka, kako je hitela ladja k njej. Skočil je lep momčič na kopno ter jo prosil cvetke, ki ji je krasila nedrije. Tedaj se je v njej pobudila ljubezen, dala je cvetje mladeniču in — srce. Tu se zopet ponavlja banalno vprašanje dekleta: „Je li greh, je li greh ljubav, oče?“ Oče Marko se solzi ob spominu na svoje doživljanje ali pa ganjen po sodbini nesrečne deklice ter ji zanosno govori o „ljubavi“. Te besede starega meniha jo napolnijo s čarom. Naenkrat zopet zasije „Danica“ in njeni sijajni traki obvijajo dve srca, kakor v vencu dva najlepša cveta „ljubav jarka i plamteča vjera!“ — V četrtem spevu nas vodi pesnik v hišico blizu starega samostana. Na oknu sloni devotka Zorka, zamišljena v ljubavno razkošje z Milovanom. Kar se prikaže ladja pred otokom sv. Andreja in deček skoči na suho ter se napoti v hrib. „Ko ga je dekle zagledalo, drhtelo je od vznudenosti, od hrepenja in želje. Ko čuje glas pesmi, pravi: „To ni glas Milovanov, kdo je skrit v borju?“ Tedaj se prikaže Boško, drug Milovanov. Ta ji nosi pozdrav od Milovana, ki je žejen njenega milovanja. Poroča ji, da jo

hoče Milovan, čim zvečer kapela (trepeček, neka sijajna zvezda) zasije, počakati na rtu Stinivu. Iz luke poleg vrta ji bode zublja pot ravnala. Tam je čaka Milovan. Zvečer je prišla devotka na pusti rt in gledala, kdaj se belo jadro pokaže. Tedaj pa nastane nevihta, v svetlem blisku se pokaže belo jadro, a zopet izgine. Ko se je nevihta polegla, tedaj je šla Zorka iz svojega zaklonišča k obali. Naenkrat se na otoku pokaže zublja. Devotka tone s pogledom po morju, se li pokaže jadro. Zublja se vedno jače kresi, deklica pa drhti od vroče žeje, in ko zublja najjače zasije, se vrže deklica prekrizavši se v morje. Medtem pa, ko je telo plavalo po morju, se je plazil po klancih s plamom mržnje brat Mijo, ki ni znal zaceliti rane z melemom oprosta. — Moramo si tu najbrže misliti, da je ubiti brat se prikazal z zubljo ter jo izvabil ž njim v morje, da je utonila. V petem spevu nam riše pesnik zopet brez vsake zveze s prejšnjimi dogodki ljubavno noč Zorke in Milovana; ta pravi svoji ljubovnici, da ni sile niti udesa, ki bi bil sposoben ugrabiti Zorko iz njegovega naročja. Vse bode konec vzelo, ne pa njijina ljubezen. — Človek bi mislil, da so to le lepe sanje, toda na koncu zopet hiti Zorka — ali se je iz morsklega groba rešila? — o polnoči na domenek. Sedaj pa zublja vedno bolj in bolj ugasuje in deklica onemore ter se ji pri tem grozne slutnje vzbujajo. Naposled vzdigne utrujeno čelo in v glavo ji šine grozna istina — kakšna! „Brate, brate, jaz ti praščam, brate, Milovane . . . moje sonce žarko“. Potem se skloni pod morje in izvrh glave se ji izvine srebrn kolut — venčan venec ji povije morje. — Slednjič prihajata še enkrat o Marko in brat Milovan h grobu, na katerega spomeniku se bleščita v zlatih črkah besedi: Zorka Dragičeva. — Poslednji del je tako tajinstven, da pri najboljši volji ni mogoče popolnoma umeti pesnikovih misli. Hrvaška kritika je odklonila ta dopolnek in to sodbo podpisujemo tudi mi.

R. Perušek.

Emanuel šl. z Lešehradu: Průseky. Kritických skizz řada II. Praha 1903. Ed. Weinfurter založil. Strani 92.

Knjižica je nadaljevanje že lani omenjenih „Idej in profilov“, v kateri je govoril o modernih težnjah v literaturi ter o upodablajoči umetnosti XIX. stoletja. „Průseky“ so zbirka esejev. Enajst jih je: o Maksu Klingerju, o Calderonu in njegovi dobi, o francoskih prozaikih, o Juliju Zeyerju, o najnovejših strujah češke poezije, o nekaterih tipih modernega pesništva, o Manesu in njega pomenu v češki upodablajoči umetnosti, o čeških modernih kritikih itd. Knjižica govori o velikih duhovih z velikimi besedami, ki pa vkljub svoji pošastni ogromnosti ne izražajo nobene prave ocene.

A. D—a.

Triintriideset mešanih in moških zborov. Uredil Matej Hubad. Izdala in založila „Glasbena Matica“ 1903. V tej izdaji je zbranih nekaj po raznih slovenskih in drugih slovanskih starejših in novejših publikacijah raztresenih, deloma neznanih, deloma že pozabljenih, deloma samo še v tradiciji nekaterih pevskih društev živečih mešanih in moških zborov, dodanih pa je tudi manjše število izvernih, še ne objavljenih skladb. Med zadnje imenovanimi zavzemajo pač prvo mesto Lajovičevi zbori, v pravem zmislu moderne skladbe, ki nam res kaj novega pripovedujejo. Sicer se pri proizvodih tega zelo nadarjenega in muzikalno izobraženega skladatelja navadno spominjam duhovitega

Schumannovega izreka: Es ist mit der Musik wie mit dem Schachspiel. Die Königin (Melodie) hat die höchste Gewalt, aber den Ausschlag gibt immer der König (Harmonie). V zmislu teh besed se mi zdi Lajovičeva muzika prava kraljeva muzika. Pri njem prevladuje bogata, bujno opremljena harmonija. To so vam tisočvrstne zanimive poteze, o katerih se dosedanjim muzikalnim šahistom našim še sanjalo ni. Nasproti se mi je zdel v invenciji interesantnih melodičnih misli manj srečen, pogrešal sem tupatam one bujno cvetoče melodike, ki raste iz sočnatih tal velikih izvirnih talentov. V tukaj objavljenih zborih (glej n. pr. pesem „Bolest kovač“ ali pa čutapolno „Večerno pesem“) koketuje prav intimno z našo mogočno kraljico in — moram reči — v moje osebno veselje. Par krepkih potez — in prav gorke, karakteristične melodične črte so nastale, kakor n. pr. v dražestni „Napitnici“, za katero ga smemo zavidati. Da bolj instrumentalno mišljeni tok melodije tem zborom ni v kvar, je dokazalo proizvajanje v zadnjem Matičnem koncertu, pri katerem pa je seveda mojstrsko naštudiranje pod Hubadovim vodstvom pokrilo marsikatero brezdvomne tehnične težave. Žal mi je, da se s temi zanimivimi skladbami z ozirom na prostor in na obilost vsebine te zbirke ne morem baviti temeljito. Samo še eno opazko: Zakaj komponira Lajovic izključno nemške tekste? To se mi zdi neutemeljeno, osobito sedaj, ko imamo moderne lirike, kakor Zupančiča, Ketteja, Aleksandrova i. dr., ki bi bili zmožni vplivati tudi na narodni značaj skladateljeve muze. Ali pa so morda še vse te skladbe Lajovičeve sadovi konservatorijske dobe?

Druge tukaj zbrane kompozicije večinoma ne dosejajo stopnje umetniške vrednosti, na kateri stoje Lajovičevi proizvodi. Vendar so to večidel formalno nedotakljivi, harmonično korektni melodijozni zbori, ki jih bodo naša pevška društva pozdravljala z veseljem. Največji prostor je odkazan Mokranjčevim harmonizacijam srbskih narodnih pesmi, ki se predstavljajo žalibog v obliki potpurijev, kar vsaj meni ni simpatično. Ne glede na to, da pogrešamo pri takih „šopkih“ sleherne celotne forme, ima od raznih slučajev odvisno sestavljanje jako različno ubranih pesmi nekaj neumetniškega na sebi. V posameznem je tu skrita marsikatera fino harmonizirana, s kontrapunktnim okrasom oživiljena vijolica, ki bode svoj duh žrtvovala težjim, surovejšim vonjavam drugih cvetlic teh „šopkov“. Vendar se prezentirajo te harmonizacije kot prav hvaležen koncertni material. Med zelo priljubljene zборе spada Križkovskega „Utopljenka“, kateri se pridružujeta od neslovenskih skladb Kjujevi „Dve roži“ in ruska narodna, ki jo je harmoniziral Liadov. Naša „Meglica“ pa po Devovi harmonizaciji ni pridobila. Par nelepkih, prisiljenih zvez harmonij (na pr. od 2. do 3. takta) in nečisto pomikanje glasov (na pr. od 3. do 4. takta in od 5. do 6. takta med sopranom in altom) se bode pri izvajanju neprijetno občutilo. Razpoloženju teksta primerna, slikovita pesmica je našega Schuberta (drja. B. Ipavca) „Leži polje ravno“. Nivoa vsakdanjosti ne presegajo Nedvėdova „Gospodov dan“ in „Prešernu“ ter Hajdrihova „Hercegovska“ (v 29. taktu se oglašča popolni sklep za 2 takta prepozno, ker pripravlja že 27. takt neizogibno kadenco s kvartsekt-akordom v 28. taktu, in ves feroce con ira ne more pomagati čez brutalni polsklep na str. 51. od 5. do 6. takta, to že radi sprednje kadence). Prav problematične vrednosti sta tudi istega skladatelja „V sladkih sanjah“ (mimogrede nepravilen kvartsekt-akord v 6. taktu) in Vinka Kreka „Ljubezen in pomlad“. Naravnost narodne pesmi so postale drja. G. Ipavca „Savska“, „Oblaček“ in „Planinska roža“ (odprte oktave v zadnji pesmi od 19. do 20. takta med prvim tenorjem in prvim basom me motijo). Znana Fleišmanova

„Pod oknom“ ima tu že ime trozveze „Fleišman-Ipavec-Nolli“, vendar se povzdiguje v tej varijanti komaj čez prvotno Fleišmanovo skladbo. V učinkoviti Zajčevi „Poputnici Nikole Jurišića“, po kateri bodo naši pevovodje radi segali, se nahaja na strani 55. v 11. in 15., na strani 56. v 3. in 7. taktu slabo glaseče se pomikanje glasov (kvinte med prvim tenorjem in prvim basom, hkratu tudi med drugim tenorjem in drugim basom). Prav čeden in hvaležen zbor je Hudovernikova „Naša zvezda“. Neprijetni disonanci v 29. taktu (h, c, d) se bode lahko izogibati. (Bariton naj poje na pr. v harmoniji nahajajoči se *a* že na prvi četrtinki.) Kadenca bi bila pravilna, če bi pela prvi in drugi bas v 19. taktu na četrti osminki namesto *h*, oziroma *g* : *a*. (Trizvok druge stopnje po kvartsekt-akordu ni več na mestu.) Zbore štev. 30., 31. in 32. bi bilo po mojem mnenju kot produkte bolj ali manj plitvega diletantizma bolje izpustiti.

O drugih, tukaj ne omenjenih zborih nimam nič posebnega poročati. Oni se drže večinoma zlatega srednjega pota: takorekoč Šmarna gora, Sv. Katarina — par pobožnih stvaric je namreč tudi vmes — proti triglavski višini Lajovičeve umetnosti. S to sestavo programa bo vsem ustreženo: nedeljskim izletnikom en masse in turistom-strokovnjakom, ki zasledujejo samotne kozje poti in se solnčijo radi v ostrem, svežem zraku onih višin, ki so že bližje blaženim nebesom božje, svete umetnosti.

Precejšnje število tiskovnih pomot si bode lahko vsakdo sam popravil. Kot ne takoj očitno je vredno omeniti napako na strani 64., kjer mora v 66. taktu v sologlasu stati pač *cis* namesto *d*; na strani 61. pa morata v prvih treh sistemih biti predpisana dva križca.

S tem je recenzent dovršil svoje krvavo delo. Kritiki pa dostavljajo: Za pikolovce in pedante ni ustvarjena naša svobodna umetnost. Ne dajte se motiti po izrečenih pripombah, katerih recenzent ni smel zamolčati! Uživate to muziko v krepkih, polnih požirkih! Potem sploh ne boste čutili onih par trpkih kapljic, ki so na dnu tega lepega keliha, ki ga vam ponuja „Glasbena Matica“. Hvala Bogu, da tudi podpisanelec ni samo recenzent, temveč da zna tudi on uživati, ko položi pero na mizo in se usede k instrumentu.

Dr. Gojmir Krek.

Na zawsze! Drama v štirih dejanjih, spisal Lucyan Rydel. Dne 6. februarja se je igrala prvič v narodnem gledišču v Pragi z velikim uspehom drama mladega poljskega pisatelja Rydela „Za vedno!“ Dejanje ji je zajeto iz dobe po nesrečni poljski vstaji iz l. 1863., ko je moral marsikak Poljak plačati svojo ljubezen do domovine s prognanstvom v Sibirijo. Eno izmed neštevilnih pretresljivih tragedij, ki so se vršile po tej vstaji, nam slika Rydel v prekrasni drami. — Roman, ki se je tudi udeležil zadnje vstaje, je prognan v Sibirijo; doma ostavi stare roditelje in svojo nevesto Marijo, ki vidi v svojem ženinu junaka, ovenčanega s slavo. Kar pride iz Sibirije vest, da je Roman padel pri nekem uporu. Oče njegov umrje žalosti, mati v stiski proda posestvo Zdislavu; le-ta zasnubi Marijo, ki se dolgo brani, a mu končno na silno prigovarjanje svoje matere poda roko v zakon, dasi ga ne ljubi, kar mu tudi odkrito pove, Zdislav živi z Marijo na nekdanjem posestvu

Romanovih staršev v upanju, da čas zaceli hudo rano njegove žene, toda zaman. Roman tudi po triletnem zakonu ni izginil iz srca Marijinega. Vest o Romanovi smrti pa ni bila resnična; posrečilo se mu je uteči iz Sibirije, v temni noči približi na svoje nekdanje posestvo, kjer sedaj živi Marija z Zdislavom. Stara ljubezen zagori z nepremagljivo silo. Mož njen vidi, kako neznaten je v očeh svoje žene proti onemu, ki ga je nosila vedno v srcu in ki se je vrnil sedaj ovenčan s krono mučeništva.

Sam pravi o sebi:

Jaz slutil sem, da boj zaman je vsaki,
in nisem šel. — Ti vsi pa čuda smela
pričakovali so, — neskušeni junaki,
prikazen nična vid jim otemnela.

— — — — —
Jaz kmet sem, roka moja orje, seje
v to poljsko zemljo, služim nje svobodi
v drugačni smeri, — morda razumneje.
Kdo boljši je Poljak — naj Bog razsodi.

Marija se odloči raztrgati verige, ki jo teže, in iti, kamor jo kliče srce, z Romanom. V tem pridejo ruski vojaki, ki so zasledili beguna. Tu stori Zdislav junaški čin, pozabi, da je Roman njegov tekmeč, in vidi v njem le moža, ki je trpel za domovino in ki ga je treba rešiti. Skrije ga in se izroči sam vojakom, češ, da mu je pomagal uteči za mejo. Mesto Romana odvedo njega v Sibirijo. Marija in Roman sta prosta, toda med obema je nastal še večji prepad, nego so bile zakonske vezi. Roman in Marija ne moreta sprejeti velike in plemenite žrtve Zdislavove, oba čutita, da sta sedaj ločena za vedno drug od drugega. Roman odide, dá se ujeti in tako reši Zdislava. Pri slovesu z Marijo izgovori krasne besede:

Ljubezni naše vredna stvar edina
na zemlji je — nesrečna domovina.

Zdislav se vrne; ljubezen med njim in Marijo je nemogoča, to čutita oba. Marija se spomni Romanovih besed; domovina, delo za njo, ta naj bode odslej smoter njenega zakonskega življenja, to ju bode družilo in vezalo v bodočnosti.

Vpliv drame na gledalca je nepopisljiv, ne samo na Poljaka, ampak na sina vsakega zatiranega naroda. Tu ni nič umetnega, vse tako naravno in do srca segajoče. Ni čuda torej, da je češko občinstvo sprejelo dramo in avtorja, ki je bil navzočen pri premieri, z nepopisnim navdušenjem. V dobi blaziranosti in narodne mlačnosti daje ta drama človeku novih moči in sil. Značaji, ki nastopajo, so čisti in plemeniti, dasi nasprotujoči, in simpatije naše so obenem na strani vseh.

Končno še par besed o pisatelju samem. Lucyan Rydel se je rodil l. 1870. v Krakovu, kjer je tudi doštudiral pravo. Pozneje se je začel baviti z literaturo in umetnostjo, bil je v Parizu in Berlinu. Po vrnitvi v domovino se je oženil s preprosto vaško deklico (sestro žene poljskega slikarja Tetmajerja Włodzimira), s katero srečno živi blizu Krakova. Rydel spada med najboljše pisatelje novejšje poljske literature. Pisati je začel že pred dvajsetim letom. Prvim dramatičnim poskusom („Z dobrega srca“, „Dies irae“, „Mati“) se sicer pozna še vpliv Maeterlincka, toda kaže se že tudi njegov samostojni talent. Pri dramatičnem konkurzu I. Paderewskega je dobila njegova dramatična pesem „Začarano kolo“ prvo darilo in Rydel

se je dvignil med prve poljske dramatike. Najbrže pod vplivom vrešenskih dogodkov je napisal dramo „Ujetniki“, ki slika boje polabskih Slovanov z Nemci; toda cenzura je ni pustila na oder. Drama „Za vedno“ je njegovo poslednje delo, ki se je igralo tudi v Stokholmu z velikim uspehom. Med njegovimi liričnimi deli se odlikuje zlasti zbirka „Mojji ženi“.

Janko Pretnar.

Hermann Bahr: Der Meister. Komedija v treh dejanjih. — Ta noviteta znanelega pisatelja se je igrala do začetka februarja stalno po večkrat na teden v „Nemškem gledišču“ v Berlinu, ki prvači z „Lessingovim glediščem“ v uprizoritvi modernih, resno-umetniških dram. — Priboril sem si enkrat prostorček v omenjenem zavetišču Muz, da si pogledam v dveurni predstavi — odmori so jako kratki — omenjeno komedijo. Komedijantstva ni v njej prav nič; zasmejemo se pač zdajpazdaj, ali smeh ne more biti nikoli niti razkošen, niti otroško vesel; obilo pa je prilike za smeh človeka, ki vidi smešnost v življenja pretirani resnosti, in baš ta smeh se razlega z odra samega, smeh človeka, čigar zahteva za življenje je, da moramo nasproti vsemu človeškemu „sleči kreaturo v sebi“: tako se smeje edini junak v tej igri, ne zastonj imenovan „mojster“. „Nadžlovek na odru“ sem si rekel, ko sem ga videl, a nadčlovek dela, brezobzirnosti in — poštenosti ter dobrote. Ne bom rekel, da sem s tem pogodil njega bistvo in jedro duhovite igre, ali mikalo me je, spraviti idejo igre v kratko formulo, ne da bi hotel ž njo izreči sodbo o vrednosti ali ne vrednosti igre same.

Kdo je ta „mojster“? To je Cajus Duhr, lastnik velikega zasebnega sanatorija, mož, ki kot samouk brez strokovnih študij in brez diplome ozdravlja ljudi, živ protest proti konvencionalnosti študij in potencirana samolastnost; medicinska fakulteta se je izrekla proti njemu in njegovemu zdravljenju, njegov lastni brat, profesor medicine, ga je pobijal v znanstvenih listih, ali ker je „mojster“, česar drugi niso mogli, ozdravil vojvodovega otroka, podeli se mu po višjem pritisku naslov doktorja in profesorja in njegov brat mu mora prinesiti diplomo in mu izreči čestitke v imenu vseučilišča. „Mojster“ pa se smeje vsemu temu in hoče ostati le „mojster“; klavarno se vede pred njim njegov zavistni brat, mož lepe karijere.

Sam je mojster postal vse, sam hoče biti vse; že kot deček je kazal nepogljivo voljo in pozneje je jadril vedno trdno za svojim ciljem, nerazburljiv, vedno gospodujoč svojim strastem in vsem zaprekam. Tako ga je bila spoznala mlada Američanka, imponiral ji je ta mož, ki se ni upognil nobeni sili, mož volje, kakor ga še ni videla nikdar; vzela sta se in živita že sedem let kot zakonska; ona mu je opora v sanatoriju, njegov asistent; delo in žrtev za svoj poklic, to je njuno življenje. -- Tu pride v bližino sanatorija mlad sosed, posestnik, ki se zglašil kot sosed. — Pripeti se nesreča: v sosedovem domu nastane nenadoma požar, in ko pridero ljudje gasit, se reši skozi okno mladi posestnik, a ž njim vred se reši skozi isto okno — mojstrova soproga! Zdaj se pokaži, „mojster“, da se te človeštvo ne dotika! In res! Sosed mu javi sam, kaj se je zgodilo, pričakujoč dvoboja; mojster pa se hitro premaga, zasmeje se mu, vzame samokres, prestreli na precejšnjo daljavo mali fotografiji glavo, odslovi soseda, rekoč: „Tu vidite, da znam streljati, in jaz bi imel prvi strel; zdaj idite domov in se naspite po svojih naporih!“ — Kmalu nato pride brat, da mu izreče svoje — sožalje in mu ponudi zanesljive sekundante ali pa, če hoče, vestnega notarja, da se bo dal ločiti. Ali mojster mu pove: „Ne bom se dvobojeval, ne bom se ločil, tudi ona ima pravico biti človek.“ Potem ga iztira iz sobe. Nato nastopi žena, grešnica; on jo sprejme, kakor bi se ne bilo nič zgodilo, z naročilom, naj oskrbi bolnika št. 7! Ona ga oskrbi, a potem se vrne k

možu in ga prisili do razgovora; mož sodi o njenem prestopku le s stališča „pravičnosti“ — kakor jo on razume —; že prej je bil priznal, da je duševna vez med njim in med ženo tako močna, da je potlačila vse živalsko v njem; tudi zdaj ji pove v lice, da je njegovo razmerje do nje ostalo isto, ker sodi njeno dejanje tako, kakor če bi ji bil, hoteč ji napraviti enkratno veselje, podaril — lepega psa.

Ali tu se vzdigne ona, edina, ki se je doslej vživela v njegovo bitje: „Jaz moram proč od tebe, ker mi ni moči več strpeti!“ Češ, on ji ni bil nikdar mož, ampak le višja moč; nikdar ni iskal niti pri njej niti pri kom drugem kake zaslonbe in tega ona ne more strpeti, ker ne more sleči kreature; vseh sedem let ni bila srečna, bila je le začarana od njegove silne moči; to ji ni utešilo bitja, proč mora od njega! — Za trenotek se mojster izpozabi; nasloni se na steno, potem vrže obupno na tla drago vazo. „Da bi se bil vsaj enkrat pokazal tako kakor zdaj“, pravi ona, „in srečna bi bila.“ — Ali že je miren; sede k mizi in napiše — ločilno pismo. Ona odide. — Zdaj ga zapusti tudi Japonec, dr. Kokoro, ki se je prišel k njemu učiti in mu je bil s svojimi despotskimi orientalskimi nazori zaupnik in oponent; že prej mu je bil rekel, da je bolje za človeka, če mu strast izbruhne, nego da bi hotel biti nadčloveško mirno bitje. „Ljubezen je dobra, pa tudi sovraštvo je dobro“, to je bilo njegovo mnenje že prej in zdaj pravi mojstru, da ona „pravičnost“ ni za človeka; le Bog je pravičen, človek pa potrebuje nekoga, ki je močnejši, nego je sam. „Torej je človek le šušmar (Wurstler)“, vzklikne mojster in se vpraša potr, ni li tragična drznost, ako kdo noče biti „šušmar“.

V to glavno dejanje je vpleteno še marsikaj, n. pr. zgodovnica dveh src, nesamostalnega dr. Balsama, ki kontrastuje nasproti mojstru, ter mojstrove komptaristke, krepkega globokočutnega dekleta. — Prizorišče se v igri nikoli ne izpremeni, vse se vrši v eni sobi. — Igralo se je z največjo fineso in neprisiljeno realistikom.

V Berlinu.

Dr. Jos. Tomišek.

Upodabljajoča umetnost.

Glasovi dunajske kritike o razstavi slovenskih umetnikov. Ko se je dne 25. februarja t. l. otvorila slovenska umetniška razstava v Miethkejevi galeriji, ki je prvi razstavni salon na Dunaju, kamor ne najde odprtih vrat vsak, ki se bavi s čopičem in dletom — tedaj o tem, za nas naravnost epohalnem dejstvu slovenska javnost, oziroma slovenska žurnalistika ni vedela mnogo ali ničesar. V čast ji to gotovo ni bilo! V naučnem ministrstvu, kateremu načeluje nemški minister ekscel. dr. Hartel, so bili pač bolje informirani, kajti dvorni svetnik dr. Wiener, ki je prva oficijalna kapaciteta v umetniških stvareh, ter dr. Stadler, sekcijski šef v naučnem ministrstvu, sta posetila Miethkejevo galerijo že nekaj dni prej, predno se je razstava otvorila, ter sta nenavadno laskavo poročala ministru dr. Hartlu, kakor se je izrazil ta sam ob avdijenci. Takoj prvi dan ob otvoritvi je posetil izložbo med drugimi oficijalnimi osebami tudi baron Weckbecker ter izrekel o njej izredno laskavo kritiko. Pozneje si je ogledal razstavo naučni minister osebno ter izbral tri umotvore za moderno galerijo, namreč Jakopičeve „Breze“, Groharjevo „Rafolško polje“ ter Jamovo „Ob Amperi“. Tudi v umetniških krogih dunajskih je vzbudila slovenska razstava senzacijo. Secesijonisti so izjavili, da je slov. izložba nekaj nepri-

čakovanega ter nenavadno dobrega; bili so presenečeni. Splošno mnenje je bilo, da je slovenska razstava bila umetniško najboljša prireditelj pri Miethkeju v vsej sezoni, ter je bil tudi poset najmnogobrojnejši, — in pri Miethkeju razstavljajo umetniki evropske slave!... Moj namen pa je, kodificirati mnenja, ki so jih izrekli priznani kritiki po dunajskih časnikih, in sicer radi tega, da bo bodočemu slov. umetniškemu zgodovinarju kolikor toliko dela prihranjenega, drugič pa tudi, da bo videla slov. publika, ki je dovezetna za resno stvar, kaj mislijo tujci o naši, doma neznani ter nepojmovani umetnosti. Vobče smemo reči, da so Slovenci dosegli pri dunajski kritiki — in danes je Dunaj mesto, ki stoji, kar se tiče slikarskih izložb, na prvem mestu — naravnost nenavaden, nepričakovan uspeh. Ako pomislimo, kako težko stališče so imeli tudi objektivni kritiki že radi nacionalne napetosti, ki je bila ravno tedaj posebno velika, — na dunajski univerzi so napadali tisti čas slovanske dijake z brutalno silo in v čeških mestih so se vršili razni spopadi med Nemci in Čehi — ter če vpoštevamo še, da je objavil „Deutsches Tagblatt“ (naslednik „Ostdeutsche Rundschau“) strupen članek proti slovenskim slikarjem, češ, da odpirajo Nemci svoj hram ljudem, ki zatirajo njih brate po Spodnjem Štajerskem ter jih hočejo uničiti, potem moramo priznati, da je dosegla naša umetnost popolno zmago. Sicer pa je zdravo, tudi primerjati kritike, ki so jih pisali prvi referenti o slovenski razstavi ter o Frühjahrsausstellung „Secesije“ in „Hagenbunda“. Kako pičlo sta merila priznanje ob tej priliki dr. Haberfeld v „Zeit“ in Fr. Servaes v „Pressi“ Nemcem in kako sta pisala o Slovencih!

Prvo poročilo je prinesla „Zeit“. Dr. Hugo Haberfeld, kritik, ki ni le eden prvih na Dunaju in torej tudi v Avstriji, nego ki je znan tudi v Nemčiji, piše pod zaglavjem „Slovenische Künstler“ v nedeljski številki z dne 28. februarja t. l. do-slovnno:

„Če se človek odpelje zvečer z Dunaja z južno železnico proti Benetkam, hiti vlak v srebrnem jutranjem svitu po slovenski zemlji. Brzo, negotovo se menjavajo napol različne slike pred očmi, a v spominu ti ostane jasen vtisk. Čutiš, da mora vse, česar nedostaja tej krajini, nadomestiti ljubezen ljudi, da ji vdihne umetniško življenje. Slutiš pa tudi, da ljubezni ne plača niti mirno in krepko niti nebrzdano veselo. Neskončno gričevje, neizmerno nebo — v samotni kotlini, nad katero tulijo vetrovi, se skriva plaho vasica. Hrepenenje, vernost in goreča iskrenost so darovi umetnikov slovenske zemlje. Arhitektonska zadača Josipa Plečnika, ki živi med nami ter mora razblinjevati svoje znanje v majhnih naročilih, ko je poklican, da bi preosnoval krščansko umetnost na moderni podlagi, je zaodeta v to temnoplamtečo atmosfero. Vse, kar je prišlo med nas v raztresenih prevodih slovenskih pesnikov v verzih in prozi, vse ima ta pečat na sebi. In sedaj diha ta atmosfera skoro iz vsake slike umetniške zveze „Save“, ki je priredila razstavo pri Miethkeju. Ta izložba je nekaj novega. Ker Slovenci nimajo tradicije, so med njimi vsi mladi umetniki novi, dasi ne čisto iz lastne moči, nego pod vplivom iz Pariza in Monakovega. Tudi ruska umetnost se čuti, če ni ta skupnost le posledica iste slovanske praduše. Vplival pa je tudi Segantini. Skoro vsi umetniki uporabljajo „spahel“. Toda ne glede na to, da ni to za bistvo slovenskih slik tako neobhodno potrebno kakor za Segantinija, nimajo Slovenci, n. pr. na Dunaju živeli Ivan Grohar, tako gladke, gibke roke, kot jo je imel omenjeni mojster. Vendar pa nima „spahel-tehnika“ svojega izvora v zunanjih motivih. Neizrabljeni moči slovenskih slikarjev je čopič prenežno orodje, in čisto se zdi, kakor bi prelili barvo neposredno na platno. Tudi slike, ki so delane s čopičem, so tako pastozne, da so videti, kakor da niso

slikane, nego sezidane. Kreпки, izraziti tehniki pa se pridružuje v čudovitem nasprotju nežna čutnost in nervozna lirika mnogih pokrajin, kakor izredno finih jesenskih krajelikov Rikarda Jakopiča (Ljubljana) ali pa idilskega Matije Jame (Monakovo) čudovitih „Brez v megli“. Matevž Strnen, Ferdinand Vesel, Peter Žmitek so portretisti in figuraliki, Fran Berneker pa je kipar te skupine, ki se je poleg češkega „Manesa“ in poljske „Sztuke“ pojavila na jugu v boju za veliko moderno slovansko umetnost.“

I. R. Sever.

(Dalje prih.)

Med revijami

Izvēstija S.-Peterburgskago slavjanskago blagotvoriteljnago občestva imajo v letošnji aprilski številki zopet nekaj prevodov slovenskih pesnikov, in sicer M. Vilharja „September“, Svetličiča „Tlennost“ (Minljivost) in Zupančiča „Albertina. Soneto“, vse iz peresa N. Noviča.

Dr. —ič

„Slavjanskij Věk“ je objavil v aprilski številki t. l. N. Noviča prevod naše himne, Jenkove „Naprej zastava“, ki se glasi v ruskem prevodu:

Vpered!

Vpered! V grudi — otvaga,
vsja krovi vo mně kipit,
pust' ródině vo blágo
ružjě zagovorit!

Obnjala menja rodnája,
a nevěsta dorogája,
govorila mně, rydája:
„Zděš' ostán'sja, milyj moj!“
— Ty ostán'sja s' mámoj vměstě,
ja ž' idú k' inój nevěstě:
slávě, ródině i čésti,
rádi njih' idú ja v' boj!

Vpered! V grudi — otvaga,
vsja krovi vo mně kipit;
pust' ródině vo blágo
ružjě zagovorit!

Dr. —ič.

Splošni pregled

† **Zmaj Jovan Jovanović.** Dne 14. junija je preminul v Kamenici v Sremu Nestor srbskih pesnikov, dr. Jovan Jovanović. Porojen l. 1833. v Novem Sadu, je bil najprej jurist, potem je študiral medicino ter je kot zdravnik izvrševal na raznih krajih svojo prakso. Ali Jovanovićev poglavitni poklic je bil pisateljski. Jovanović je znamenit kot lirik, satirik, prevoditelj iz tujih literatur, kot žurnalist in kot mla-

dinski pesnik. L. 1864. je ustanovil v Pešti satirsko-šaljivi list „Zmaj“ in odsihdob so pesnika samega nazivali Zmaja, tako da je postal naslov njegovega prvega lista obenem del njegovega osebnega imena. L. 1878. je začel izdajati šaljivi list „Starmali“ in l. 1880. mladinski mesečnik „Neven“. Dalje časa je urejal tudi znamenito srbsko revijo „Javor“.

Jovanovića prištevajo Srbi med svoje najboljše pesnike. Jovanović je pretežno lirik. Najlepše pesmi njegove so „Gjulići“ (Rože) in „Gjulići uveoci“ (Uvele rože). Poslednji ciklus je izliv pesnikovega srca, ko je bil izgubil svojo ljubljeno ženo. Vsa nežnost in globoka melanholija jugoslovanske duše, vsa lepota blagoglasnega srbskega jezika, ves aroma pristne subjektivne lirike Zmajeve se čuti v teh pesmih, katerim v srbsko-hrvatski literaturi ni enakih. Zmaj je skozinskoz lirski duša, pesnik čuvstva in razpoloženosti. V tem se precej razločuje n. pr. od Preradovića, ki zaide često v patos in čigar muza rada reflektuje. Satirske pesmi Jovanovićeve so sicer ostre, ali nikdar ne žali ž njimi pesnik oseb in nikdar se ne ponižuje do pamfletizma.

Važno mesto zavzema Jovanović v srbski literaturi kot prevoditelj iz tujejezične poezije; lahko se reče, da mu tudi v tej stroki ni para med Srbi. Prevajal je največ iz madjarščine. Njegovi prevodi niso prevodi v navadnem zmislu, nego prepesnitve. Prevedel je jako veliko pesmi Petöfijevih, potem znamenita eposa Aranyjeva „Toldi“ in „Toldijeva smrt“, Madácsevo „Človeško tragedijo“ i. dr. Ti prevodi so tako dovršeni, da presežajo mestoma originale same. Jovanović je prevedel tudi Tennysonovega „Enocha Ardena“. Ko je bival na Dunaju, je bil prevedel tudi nekaj Stritarjevih pesmi; iz Prešerna je posrbil, kolikor jaz vem, samo moto: „Sem dolgo upal in se bal“.

Ali pesnik Jovanović je bil tudi navdušen narodnjak, ne samo Srb, nego tudi Slovan. Ob vsaki priliki je zagovarjal slogu med Srbi in Hrvati, in kadar se je s te ali one strani grešilo proti srbskohrvatski vzajemnosti, je vstal kot prorok ter opominjal šoviniste k slogi. Da pokaže, da ne pozna razlike med Srbi in Hrvati, je objavljajl nekatere svoje pesmi tudi z latinico v hrvatskih listih. Bival je tudi dalje časa v Zagrebu, enako spoštovan od Hrvatov in Srbov.

Pokojni Zmaj je bil znamenit srbski lirik, neumoren duševen delavec, goreč apostol jugoslovanske sloge. Zato pa na njegovi gomili žalujeta Srb in Hrvat in ž njima žaluje tudi slovenski narod, saj je izguba Srbohrvatov tudi naša izguba. Slava nesmrtnemu Zmaju!

A. A.

Naš rojak misijonar med Japonci. Bil je to jezuit „Josip Perbegg“, rojen 1664. l. na Ostravici v Malem Štajerju. Na Dunaju je stopil v jezuitski red in postal misijonar — prišel je tudi na Japonsko. Vendar je bil ves trud njegov zaman; radi svoje vneme je bil preganjan in pregnan. Leta 1698. se je vrnil s svojega nevarnega delovanja v Celovec, kjer je popisal svojo pot in svoje izkušnje. Ker se to delo ni natisnilo, se je izgubilo. Kmalu potem se mu je dala v Celovcu stolica zgovornišva — a naglo je umrl, od kapi zadet, še ne 48 let star. Njegovega pesniškega duha spominja drama „Carthaginienses. Tragoedia. Viennae 1710“. (Programm des k. k. Staatsgymnasiums zu Klagenfurt 1851, 29./30.)

Dr. Fr. Ilešič.

